

Юрий Лужков

РУСИЯ 2050
в системата
на глобалния
капитализъм

ЗА НАШИТЕ ЗАДАЧИ
В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

Юрий Лужков

РУСИЯ 2050
В СИСТЕМАТА
НА ГЛОБАЛНИЯ КАПИТАЛИЗЪМ

ЗА НАШИТЕ ЗАДАЧИ
В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ

Форум «България - Русия»

София 2007

Отговорен редактор Светлана Шаренкова

ISBN 978-954-9422-12-2

© БРИП ООД. София, 2007 г.

© Ю. М. Лужков. Москва, 2007 г.

...Под тази повърхност се крие здраво, твърдо ядро, което не може да се стрие, да се смачка, да се разтвори - което следователно не може да се асимилира... - което има и силата, и претенцията да живее свой независим, самобитен живот

Николай Данилевски

...Бъдете измененията, които искате да видите.

Махатма Ганди

Съдържание

Към българския читател	7
От българския издател	9
РУСИЯ ОТНОВО НАБИРА СИЛА	11
НИЕ И ЗАПАДЪТ	17
Вековното неразбиране	19
Другите правила на другата игра	24
Тайната на Запада	30
ТОЗИ НОВ, НОВ, НОВ СВЯТ	37
Студеният свят и студената война	39
Глобалният суверинитет на въглеродородния период	45
Поствестфалската държава	51
ГЛОБАЛНАТА РУСИЯ	57
Енергията на развитието	60
Запазването на народа	66
Евразийският съюз	73
ПЪТЯТ НА РУСИЯ КЪМ БЪДЕЩИЯ СВЯТ	79

Към българския читател

Книгата, която ви представям, за мен е отговорен опит "да погледна зад хоризонта на събитията", да се опитам да предложа пътища и методи за развитие на Русия в дългосрочна перспектива. Такъв подход ми се струва особено актуален в наши дни, когато историята се създава буквално пред очите ни и понякога възниква усещането, че това създаване на историята носи отчасти хаотичен характер.

С това е трудно да се съгласим, като си спомним известното изречение, че "къртицата на историята рови бавно". В превод от езика на образите на езика на обективния анализ това означава, че не объркаността и не хаосът управляват света; историята се създава на основата на неотменими закономерности, сред които има спагове и възходи, смяна на обществено-политически системи, фактор на геополитически интереси, нови нива на развитие на науката и технологиите, логика на националното развитие, която изисква за нейното разбиране и знания, и опит, и може би особен цивилизационен инстинкт.

Новият световен ред се формира по такъв начин, че сам по себе си отхвърля идеята и принципа на еднopolярния свят. Едноличното доминиране на която и да е държава е желателно изключително за тази държава, но едва ли някой от участниците в световния процес ще се съгласи да изпълнява ролята на статист, наблюдател, еднозначен ръководен субект на световната политика.

Същностният комплекс от подобен род съждения е присъщ, в което няма никакво съмнение, и на българската политическа мисъл. В това ни убеждават много сложните пътища на България в историческа ретроспектива и особено в наши дни. Както и Русия, България избира своя път, осъществява своя избор; иска ми се да вярвам, че този избор е точен.

За Руската федерация близките години имат

огромно значение в този смисъл, че ние в нашата страна сме длъжни отговорно да предопределим своя маршрут за предстоящите десетилетия. Под натиска на глобализацията, а това явление далеч не е еднозначно позитивно, ние трябва да изработим, образно казано, начин да станем по-богати, по-свободни и, в най-добрия смисъл на думата, по-влиятелни.

В нашето развитие ние никога няма да тръгнем по пътя на изолационизма, никога няма да заграскаме нашата историческа памет и, разбира се, няма да се откажем от огромния, многовековен опит на сътрудничество с европейските държави, сред които е и много любимата за руснаците България. Както и да се развиват събитията, руско-българското общо минало е съвместен капитал, а не комплекс от грешки.

Има взаимно притегляне между нашите народи и култури, а това е особена сила, особена, светла енергия. Ти има най-висок цивилизационен КИД и ние в Русия (знам, че тази гледна точка споделят и в България) сме убедени, че така наречените "бариири" трябва не да се строят с цялата старателност, а да се превръщат в международна площадка за сътрудничество, дружба и най-дълбоко уважение.

Ние заедно има какво да правим, има какво да ценим високо, има какво да помним.

Моята книга излиза в годината на 130-годишнината от Освобождението на България и възстановяването на българската държавност. Това е велик национален празник и аз от все сърце поздравявам българите с тази историческа дата.

Дълбоко съм признателен на моя издател, това в дадения случай е Форум "България – Русия", за инициативата за издаването на книгата на български език. Ще бъда сърдечно благодарен на моите български читатели за вниманието към моите размисления, идеи и анализ.

Москва, юни 2007 г.

Кмет на Москва
Ю. М. Лушков

ОТ БЪЛГАРСКИЯ ИЗДАТЕЛ

Кметът на Москва Юрий Лужков е добре познат на приятелите на Русия в България. През последните години той допринесе много за възраждането на взаимноизгодните връзки между двете столици и нашите гържави. Неговите книги са изключително интересни и будят размисъл за бъдещето на Русия и света.

Последната книга на Юрий Михайлович е вече в ръцете ви - "Русия 2050 в системата на глобалния капитализъм: за нашите задачи в съвременния свят". Тя е своеобразен завършек на трилогията, започната с "Развитие на капитализма в Русия: 100 години по-късно. Спор с правителството за социалната политика" и след това продължена в "Селският капитализъм в Русия – сблъсък с бъдещето".

Лужков не само констатира и критикува правителството, той предлага план за оптимално развитие на Русия, така че тя да възвърне силата и достойнството си в глобалния свят.

Затова вярвам, че и тази книга ще бъде интересна за българските читатели, които справедливо наричат себе си европейци с гордост, но ценят и своите славянски корени.

София, юни 2007 г.

Председател
на Форум "България – Русия"
Светлана Шаренкова

Русия отново набира сила

През юни 2006 г. беше публикувана моята статия "Ние и Западът". Тя се появи в навечерието на такова важно политическо и наистина историческо събитие, каквото е срещата на върха на лидерите на страните от Г-8, която през юли 2006 година за първи път се състоя в Русия под председателството на нашата страна.

Това само по себе си правеше актуално осмислянето на нашите отношения със Запада и света като цяло, нашите външнополитически приоритети. Обаче едновременно с това Русия се сблъска с доста странна на пръв поглед вълна от екзалтирани обвинения, догадки и подозрения, които пищно разцъфтяха в изказванията на западните политици, набъбнаха до размерите на вселенска катастрофа в речите на различни обществени дейци и потекоха като бълбукаща тиня по страниците и екраните на западните средства за масова информация (СМИ).

Не е излишно да напомня и за това, че ако използвам известни литературни аналогии, "последната капка", която преля чашата на търпението ми и ме накара да напиша статията "Ние и Западът", стана реакцията на решението да се забрани парадът на сексуалните малцинства в Москва. Много хора на Запад стигнаха дотам, че представиха това за нарушаване на демокрацията, нарушаване на правата на човека. А нашите традиции, нашият менталитет, нашият морал не е необходимо да се отчитат.

Призивите по адрес на Русия да се върне "на пътя на прогреса и демокрацията" като метод за провеждане на гей паради в центъра на Москва биха могли да се възприемат просто за досадни и неприятни. Ако нямаше едно "но". Ако зад всичко това, точно както например зад обвиненията в "енергиен шантаж" или роптаенето по повод на това, че в Русия не се развива "демокрацията както в Ирак", не стоеше нещо по-голямо. Ако зад всичко това не прозираше не просто неразбиране, но понякога и очевидно нежелание да се разбере и адекватно да се оцени смисълът и логиката на тези процеси на държавно строителство, икономическо развитие и демократични преобразувания, които текат в нашата страна.

Казано по друг начин, в действителност зад този механизъм на "оранжеви флагчета" и измислянето на магу-

чески заклинания и проклетия по адрес на Русия се крие собственото нежелание на Запада до последно да признае някаква нова реалност.

Същността на ситуацията, с която Западът и вероятно много други сили в света им е трудно да се примирят, се заключава в това, че Русия е преодоляла периода на революционни вълнения и национална слабост. Русия отново набра сила след взетия болезнен геополитически таймаут и тежките травми от разпадането на Съветския съюз. Русия отново излиза на световната арена като мощен, ключов политически и икономически играч.

Точно това и става. Нито повече и нито по-малко. Няма никаква "империя на злото", както по-рано обичаха да заклеимяват СССР на Запад. Няма никакво "авторитарно чудовище". Има Русия, която отново осъзнава своите национални интереси и е готова да ги защитава. Не по-добре, но не по-лошо от същите тези САЩ, европейските държави, другите страни по света. Възможно е на някои да им трудно да осъзнаят това, но това трябва да се направи. Просто за да може да се провежда реалистична политика, да се оценява адекватно ситуацията, да се строят нормални и партньорски отношения с нашата страна.

Тази реалност на възстановяването на силите на Русия има и друга страна, която е важна преди всичко вече за нас самите. След като сме се върнали в играта, не бива да допускаме "главозамайване от успехите", трябва да сме подготвени и за неспортсменско победение, и за подлагане на крак, и за мачове на "чужд терен". И което е по-важно - в никакъв случай не трябва да се допуска възстановяването на нашата субектност и активна роля в световната политика и икономика да стане в съответствие с руската поговорка "имаш ли сила - ум не ти трябва".

Без виждане и разбиране на стратегическата перспектива на развитие на съвременния свят да се разчита на успех в глобалната конкуренция е невъзможно. А такава виждане на Русия през 1990-те и даже в началото на 2000-те години остро не ѝ достигаше. Ние гледахме в настоящето и миналото, надявайки се да намерим там магически рецепти за "догонващо развитие". А трябва да се гледа в бъдещето

- и на Русия, и на света. Особено като се отчита, че външните, глобални фактори и обстоятелства все повече влияят на възможностите за вътрешно развитие на страната. В някаква степен те ги ограничават, но и донякъде предопределят приоритетите и избора на необходимите решения в модернизацията на икономиката и социалната сфера.

Днес ситуацията очевидно се променя. През последните години Русия силно напредна не само в осъзнаването на своето вътрешно и външно положение и на своите задачи, но и преуспява в тяхното решаване. От една страна, ние виждаме, че нашата страна действително се сдобива с мощ на международната арена, възстановява пълнотата и ефективността на използване на своите институционални позиции, природни ресурси, геополитически и дипломатически възможности за осигуряване на националните интереси и националната сигурност. Модернизира стратегическите сили, поддържа глобалните стратегии на руския бизнес.

От друга страна, на ниво вътрешна социално-икономическа политика достигнатата в Русия през последните години стабилизация започва да се преобразува в качествено развитие на икономиката и социалната сфера. Реализират се приоритетните национални проекти и демографската програма. Формират се инициативи за модернизацията на структурата на икономиката и осигуряването на нейното иновационно развитие и технологично превъоръжаване.

Обаче е необходимо да се направи следващата крачка. В съвременния свят границата между външнополитическите и вътрешните въпроси стремително се заличава, почти изчезва. Това изисква принципно нова, по-тясна и последователна интеграция на плановете за социално-икономическо развитие на страната с нейните външнополитически и външоикономически задачи.

Именно поради това книгата, която държите в ръцете си, за мен е продължение на темата, започната в труда "Развитие на капитализма в Русия: 100 години по-късно" и след това продължена в изследването "Селският капитализъм в Русия - сблъсък с бъдещето".

Много от поставените в първите две книги въпроси и обозначените задачи на държавната социално-ико-

номическа политика и управлението стават още по-очевидни и съществени, ако погледнем на тях от гледна точка на закономерностите, тенденциите и перспективите на глобалното развитие.

Става въпрос например за политиката на управление и използване на суровинните и природните ресурси на Русия, включвайки не само нефта и газта, но и поземлените, горските и водните ресурси. Новите аргументи се появяват в спора за целесъобразността на встъпването на Русия в СТО, осигуряването на прогнотична и национална икономическа безопасност като цяло.

Допълнително звучене придобива дискусиата за необходимостта от използване на националните резерви и доходите от експорт на суровини за решаване на задачите на постиндустриалната модернизация на страната, формирането на "нова икономика" и "зони на технологичен пробив", изпреварващото развитие на инфраструктурата - транспортна, енергийна, жилищно-комунална, информационна, инфраструктурата на сигурността и управлението. В не по-малка, а дори в по-голяма степен това се отнася за принципите на модернизация на науката, социалната сфера и така наречените социални отрасли на икономиката - образование, здравеопазване и култура.

Актуални и разбираеми стават и акцентите на демографската, миграционната политика, на политиката по отношение на нашите съотечественици зад граница. Същото може да се каже за задачите на дезурбанизацията, връщането на хората на село, възраждането и строителството на нови малки градове в Русия.

А всичко това, взето заедно, води до по-дълбоко осмисляне на значимостта на ефективната "пространствена организация" на националната икономика, на необходимостта от ускорено усвояване, нова "колонизация" на територията на страната. Укрепва разбирането, че съхраняването и развитието на федерализма беше и си остава едно от нашите ключови конкурентни преимущества при ускоряването на икономическия растеж, при решаването на задачите на социалната модернизация и осигуряването на глобални позиции на Русия.

Освен това става ясно, че е необходимо съществено да се разширят хоризонтите на планирането на националното развитие. При това те да се направят не само действително дългосрочни, тоест ориентирани като минимум на 10-15-годишна перспектива, но и да започнем да мислим за нашето развитие в категориите на управлението от бъдещето.

Това означава, че нашите днешни взаимосвързани действия в областта на външната и вътрешната политика трябва да бъдат, първо, максимално подчинени на целта Русия да достигне необходимото и оптималното за нея положение в "утрешния ден" от развитието на човечеството. Второ, те трябва по възможност да са ориентирани към управление на тенденциите на световното развитие, тоест промяна на прогнозируемите днес характеристики на "бъдещия свят" в необходимото ни направление.

За това е крайно необходимо да разберам какъв е днес светът, по какъв начин и накъде върви. Да определим какво място Русия заема сега и какво място иска да заема в света, в световната политика и икономика в близките десетилетия. Да уточним в съответствие с това дългосрочните основи на нашата национална социално-икономическа политика. Да се научим ефективно да влияем на глобалната политика и тенденциите на развитие на съвременния свят. А след това, като постигнем засилване на своите позиции на международната арена, да конвертираме придобитите предимства в нови допълнителни изгоди и перспективи за националната икономика, за нашето общество, за всички граждани на страната.

Способността ясно и точно да изградим подобен "алгоритъм на бъдещето" за Русия е залог за ефективността и на външнополитическата стратегия, и на вътрешната социално-икономическа политика. Това е първооснова на конкурентоспособността на Русия и в съвременния свят, и в онзи бъдещ свят, който днес едва се формира, но чието изисквания трябва да се вземат под внимание още сега.

* * *

Ние и Западът

Отношенията между Русия и Запада днес най-точно се характеризират с една дума - недоумение. Това недоумение е взаимно. Негова първопричина са суешливата обърканост и шумното безпокойство, които в последно време толкова явно се забелязват в реакциите на западните страни на ставащото в нашата страна. Ставащото в Русия и с Русия очевидно не се харесва на Запада. Но зад това "не се харесва" се крие много по-дълбоко нещо - фундаменталното безпокойство на западния свят за своята собствена съдба.

Причините за подобна ситуация изискват проясняване, още повече че от вече казаното е ясно: отношенията на Русия със Запада съвсем неслучайно са отправна точка за целия анализ на тенденциите и процесите, които се случват в света, и позициите на нашата страна в него.

Има "тайна на Запада", която той ревностно пази. Тази тайна е като онази вълшебна игла в приказното яйце - свързана е с живота и смъртта на феномена на Запада. Това означава, че самото наличие на такава тайна е голям секрет. И тя, почти като в онази същата приказка, много пъти е скрита, обвита, зашифрована и камуфлирана в най-различни думи и дискусии за демокрацията, общочовешките ценности и глобалните заплахи.

Тъкмо затова трябва да си зададем въпроса - какво е Западът? В какво са смисълът и основата на това понятие, може ли въобще в съвременните условия да се говори за съществуването на "Запада" като някаква еднна политическа реалност на съвременния свят? И накрая, в какво е смисълът на сегашното отношение на Запада към Русия, защо е справедлив изводът, че Западът разглежда Русия като един от ключовите ресурси - и не само като "суровинен придатък" - за собственото си бъдеще?

Само след това може смислено да се отговори на въпроса какви отношения със Запада са нужни на Русия и в какво, ако не в простото присъединяване към западния свят в качеството на донор, може да се състои съдържанието на тези отношения. А също така в какво, в по-широк план, трябва

ва да се заключава стратегията на поведение и развитие на Русия в съвременния свят?

Вековното неразбиране

Преди всичко заг днешната нервна реакция на Русия несъмнено стои вековна история. Въпреки историческата принадлежност на Русия към европейските нации, въпреки нейното развитие не само в контекста, но и в постоянно стъчатие на европейската история и култура Европа ("майката" на съвременната западна цивилизация) традиционно е изпитвала към нашата страна смесица от влечение и страх. Днес тези две исторически европейски чувства са напълно свойствени и на всички други страни от Запада, като се започне от САЩ и Япония и се стигне до "новопокръстените" от източноевропейските страни и прибалтийските републики. За последните обаче подобно отношение е обременено още и от постсъветското неприемане на Русия, с което "новите европейци" постоянно, понякога небезуспешно, се опитват да заразят останалите от Европа.

С изключение на този последен случай всички подобни емоции исторически произтичат от омайващото, ако щете на карта, ако щете в действителност, "географско" усещане на съседството с обширната, необятна и сурова територия на Русия. Освен това от подобно пространствено усещане от време на време произтича смътно, а понякога и напълно отчетливо разбиране на това, че "ние сме редом и ние сме заедно, но ние не сме едно и също".

Преди почти половин столетие видният философ и историк Николай Данилевски съвършено точно описа този проблем. Виждайки пред себе си Русия, Европа "инстинктивно чувства, че под тази повърхност се крие здраво, твърдо ядро, което не може да се стрие, да се смачка, да се разтвори - което следователно не може да асимилира, да претвори в

своя кръв и плът, - което има и силата, и претенцията да живее свой независим, самобитен живот".

Ето с тези "сила и претенции" на Русия да бъде независима и самобитна, а също така с невъзможността "да струе и да се разтвори" руският суверенитет никак не може да се примири Западът. Затова, както пише Данилевски, Русия няма да престане постоянно да чува едни и същи обвинения, че тя е имперска, "завоевателна държава", и при това е "мрачна сила, която е враждебна към прогреса и свободата".

Оттогава почти нищо не се е променило. На Запад както преди преобладават подозрения в "опасността", която представляват процесите в нашата страна. Руската политика продължава да се анализира на основата на същите тези вековни стереотипи и представи, че за Русия са характерни "авторитаризъм", "имперщина", "експанзия".

Отново "отвсякъде чуваме стонове". Тук са и дълбокомислените размисли за настигналата Запада криза в отношенията с Русия. И дипломатичната "загриженост" от плановете на Русия за развитието и укрепването на собствената си икономика. И призивите да се защити светът от енергийната експанзия на руснаците, мачкащи съседите си. И угнетените стенания за "руския мечок", който не разбира и тъпче демокрацията. И прекалено емоционалните викове за прословутите руски имперски амбиции с призови да се направи около нашата страна нов санитарен кордон или поне някаква завеса.

Естествено че цялото това нажежаване на страстите, този поток на съзнанието предизвикват на свой ред недоумение вече в нашата страна. Най-малкото, Русия би искала да обсъжда взаимните въпроси и общите проблеми, от една страна, без премълчаване и уклончиви фрази, а от друга - без догадки и двойни стандарти. Също така е желателно - без нафталиновите стереотипи на политиците динозаври от фултонската ера и нейния вилюски период.

Реалност е, че именно Западът крайно тежко и неохотно се избавяше и най-важното - все още не се избавил

напълно, от собствените си комплекси по отношение на Русия.

Отношението към нашата страна продължава по причудлив начин да се колебае между боязънта и възторга. Така страхът от болшевиките, "световната революция" и СССР се смени с възторг от "перестройката до разрушение" в края на 1980-те, а след това - от анархията на държавното безвремие и готовността на Русия да заложил самата себе си за похвала от "световната общност" през 1990-те години. Възторгът се увеличаваше от на практика безплатния в условията на руския хаос достъп към нашите национални ресурси.

Нищо странно няма в това, че съответната еуфория повлече на Запад болезнени "абстинентни гърчове" веднага след като Русия започна да идва на себе си, да набира сила, да възстановява своите позиции. И ето ги отново "на бял кон" уж пенсионирани съветолози, измъчили се от пъга по страховете на обикновените хора от "непроходимата Русия" и по грантовете на спекулациите около "възраждането на съветския Франкенщайн", на идването на "края на времето", който уж веднага ще се случи, щом руската държава укрепне още малко.

Като цяло Западът не изпитва недостиг на страшни пророчества. И тази "люлка на емоциите" съвсем не се забавя някъде по средата - там, където има твърда почва под краката и възможност да се погледне на Русия най-накрая спокойно и реално.

В крайна сметка въпросът за разбирането на процесите, ставащи в Русия в това число, е и въпрос за добра воля от страна на Запада. Обективната оценка на развитието на Русия позволява да се говори, че чашата е наполовина пълна, а не наполовина празна. Лъжливите подозрения към Русия, нейните цели и интереси са способни само да разплискат водата в чашата, а съвсем не да я напълнят. И тук много неща зависят от умението да се погледне на ставащото от нов, съвременен ъгъл.

През последните 15 години в Русия станаха революционни преобразувания, възникна съвършено нова реалност. Днес периодът на революцията е завършен, нова Русия "става на крака". Демократичният път на нейното развитие не се подлага на съмнение. Представите за това, че "засилването на държавата" носи в себе си опасност, са безпочвени.

И накрая, тук е уместно също да се зададе въпросът: защо Западът даже не се опитва, поне засега, да накара например Китай да се преустрои спрямо европейските или американските схеми? А по отношение на Русия има такъв стремеж постоянно? Работата е там, че Западът смята Русия, както впрочем и ние самите, за европейска страна. И това е вярно. Грешката обаче е именно в желанието и опитите на Запада да проведе в Русия на това основание стандартен "евроремонт", който игнорира историята, мащабите и традициите на нашата страна.

Но тази грешка не е случайна. По-точно от гледна точка на Запада това въобще не е грешка, а насъщна задача - да се погълне Русия, да се поставят нейните ресурси в служба на собствените му задачи, да се увеличат за нейна сметка неговата мощ и възможности.

По силата на историческата традиция и опита от миналото Западът не вижда други варианти за взаимоотношения с Русия освен нейното пълно и безусловно присъединяване към западната цивилизация или пък противопоставяне и съперничество в рамките на една или друга полюсна система на международните отношения.

За да се избегнат подобни опростени и опасни подходи, е жизнено необходимо Русия и Западът да направят своите отношения по-сложни. Сложни в такъв смисъл, че те трябва да станат по-многострани и по-пълноценни. За да стане това, е необходимо да се избяга от наследството на миналото, да се оставят вековните стракове и износените шаблони от неотдавнашната "студена война". Да се спре разглеждането на отношенията почти изключително през при-

змата на историческите обиди и подозрения, на потенциалите на съържането, на необоснованите умозаклучения относно "мрачните сили" и на ефимерните стандарти на съответствие или несъответствие на принципите на "прогреса".

В отношенията между Русия и Запада в качеството на камертон и главна идея трябва да се появи мисълта за това, че осигуряването на устойчивостта и стабилността на взаимното сътрудничество и партньорство на всички нива - от глобалното и стратегическото до двустранните отношения с отделните страни от Запада по текущи въпроси, не е задължително да предполага "превръщането на Русия в Запад". Това в частност, нейната пълна институционална интеграция и разтвореност в наднационалните структури на западното единство - НАТО или Евросъюза. Или пък близането на Русия на заробващи условия в структурите на западното глобално доминиране и експанзия, към които не без основания по много параметри може да се отнесе СТО. Или накрая, безусловното и безпрекословно приемане от Русия на някакви уж универсални, единствено възможни стандарти на политическа организация и демократична процедура, които в действителност често се обявяват от Запада за такива не заради друго, а за използването им в качеството на инструмент за контрол и ограничаване на националните интереси на другите страни.

За изход от тази ситуация, преодоляване на недоумението и недоразбирането има точна рецепта, формулирана още от Конфуций: "Ако имената са неправилни, то думите нямат под себе си основания. Ако думите нямат под себе си основания, то делата не могат да се осъществяват..." По отношение на Русия и Запада в дадения момент тъкмо е и необходимо подобно "поправяне на имената", отказ от неправилното разбиране на думите, на смисъла на събитията и на логиката на отношенията.

Другите правила на другата игра

Когато например стане въпрос за демокрация, цялата тълпа от съветолози подобно на стар артилерийски кон, който е чул зова на войнишката тръба, започва да удря с копито на тема "погребение на демокрацията в Русия". Обаче нещата са съвсем различни. Процесите на демократизация на Русия се отличават по своята специфика. Тази специфика се състои в това, че демократичният транзит през последните 15 години в нашата страна на практика няма аналози в нейната история. Всичко ново винаги е трудно за усвояване, пълно с възможни грешки и необходимост от тяхното поправяне.

Именно с това поправяне Русия днес се и занимава. Защото десетгодишното плаване "без компас" през 1990-те години доведе нацията до разбиране на необходимостта от по-внимателно движение в бъдещето, от разумен консерватизъм, от предпазливост в по-нататъшните преобразования. На Русия ѝ е нужна политика на свързване на традиционните ценности, без които обществото ще престане да съществува, с демокрацията, без която обществото няма да може да се развива. Именно такава политика се провежда днес в Русия. Искане ми се да попитам още: а къде не се провежда такава? Никой не би започнал сериозно да твърди, че съществува някакъв единен "щамповъчен" стандарт за демокрация и един-единствен за целия свят "конвейер" за нейното сглобяване. Макар че е възможно на някого да му се иска да бъде така.

Всяка страна се стреми към оптимално съчетаване на ценностите на своята история и култура с институционалните механизми на демокрацията. Аналогично в света не съществува един-единствен модел автомобили за всички времена и хората пътуват с това, което им е по-удобно и по-нужно - от малолитражки до джипове. И тези модели зна-

чително се отличават един от друг - като например "Тойота", "Мерцедес" или заокеанският "Форд".

Точно така и в Русия днес се формира собствен национален модел на демокрация, който е тясно свързан с отечествената политическа традиция, принципите на националната политическа култура и духовност. Само такъв модел на демократично развитие е органичен за Русия.

Тук не мога да не припомня, че демокрацията сама по себе си в значителна степен е културен феномен, а едни или други модели са обусловени от развитието и изменението на социокултурната ситуация. Това означава, че, от една страна, потребността от демокрация се формира само вътре в самото общество. Да се експортира, да се налага демокрация е напълно невъзможно. Това и виждаме днес, когато именно западният свят, реализирайки своите цели и ценностни ориентири в международен мащаб, се оказва принуден да поеме отговорността за немалко страни и народи, които, отхвърляйки под политически или даже военен натиск традиционните си принципи на политическа организация, изгубиха и стабилността, и ефективността си. Оказаха се безпомощни не само пред глобализационните стремежи на "цивилизованото човечество", но и пред дяволските сили на "тъмния глобален свят".

От друга страна, ние не можем да кажем каква ще бъде формулата за организиране на властта в бъдеще, в това число и на Запад. От началото на XXI век в западните страни е очевиден подемът на "нова дясна вълна", чиито изисквания, за разлика от "неоконсервативната" вълна от началото на 1980-те години, носят вече не толкова икономически, колкото социокултурен характер, често при това доста авторитарен, с тенденция към известно ограничаване на демокрацията.

Заплахата от подкопаване на западните общества отвътре, която по-рано носеше основно абстрактен или извънредно локален характер, днес излезе извън рамките на анклавите на чужди култури, които се формираха в запад-

ните общества през последните десетилетия. Етническите и религиозните малцинства, които постепенно изпълват западните страни, дълбоко са се вкоренили и разраснали до значителна големина, преминали са към активна стратегия на "възраждане" в западните общества, по-точно - към тяхната "модификация" спрямо своите ценности и интереси (достатъчно е да си спомним така наречения карикатурен скандал или масовите външения във Франция).

Това води не само до "повреда в демокрацията", но и създава доста широка обществена нужда от нейното ограничаване в същите тези европейски общества, където въпреки всичко и досега са силни патриархалните традиции и ценности. Тази тенденция днес засяга не само националния политически процес в много европейски страни, но и непосредствено заплашва да спре и да преобърне европейската интеграция.

И даже САЩ, които винаги са били един вид еталон, образец за общество от особен тип, така нареченият котел за претопяване, където всички нации, етноси, култури и религии се претопяваха в единна "велика американска нация", не могат повече ефективно да поддържат необходимата температура в своята пещ на социалната стабилност.

Освен това на Запад се проявява и друга, достатъчно очевидна днес тенденция, възникнала като отговор на предизвикателствата и заплахите на международния тероризъм и "световните нелегални организации". С нея например е свързано възникването на такъв феномен, когато не само сенчестите мрежови структури, но и отделните персонажи от типа на Осама бен Ладен отчетливо претендират за квазигържавен статус, в това число на територията на Запада. Понеже се опитват да убедят, че за тях е характерен ключовият признак на гържавната организация - монополът върху насилието, при това легитимирано в името на вярата и справедливостта.

Безпрецедентният ръст на потенциалните степени на "разрушителната свобода" на изброените по-горе

процеси за съвременните демократични режими не може да бъде безкраен и не може да не пороги ответни тенденции от страна на традиционната социална структура и държава. Нека днес на Запад свързаните с безопасността ограничения на демокрацията да носят временен и форсмажорен характер, но това не означава, че те не могат да придобият системен характер в бъдеще.

И накрая, не трябва да забравяме, че съвременната наука установява тясна взаимовръзка между политическите институции, системата на държавно управление и възможностите за икономически ръст. Тук въпросът не е в това, че демократичните и децентрализирани системи на управление икономически са по-ефективни. Въпросът е в това за решаването на какви задачи са по-ефективни.

Така, от една страна, за решаването на задачите на индустриалното развитие по-ефективни могат да бъдат и авторитарните системи. Такива системи могат да бъдат по-ефективни и в преходни условия. Не трябва да се изключва, че глобалният свят на бъдещето също ще започне да създава ситуации на по-голяма икономическа ефективност за режимите с авторитарен компонент. Поне примерът за съвременна "догонваща глобализация" на икономическата модернизация на Китай ни кара да се замислим над това.

От друга страна, само по себе си нивото на демократичност също не гарантира нищо. Работата е там, че даже в напълно демократично общество може да надделее тенденцията не към качествено развитие, а само към консервация и изяждане на съществуващите икономически и социални ресурси. Като правило това се случва в тези икономики, които са силно ориентирани и зависими от природните ресурси. Резултатът е загуба от обществото на целта да се развива и съсредоточаване към извличане на рента от съществуващото положение. При това демократичността на политическата система може даже да задълбочи това положение, докато наличието на определена авторитарна воля понякога позволява да се измъкне обществото от капана на

стагнацията, да се повиши качеството на бюрократичното управление и законодателство, да се сформират и реализират качествени приоритети на развитието.

Също така си струва да се напомни, че в Русия процесите на политическо развитие до неотдавна се съпровождат с отслабване и "полуразпад" на държавата до превръщането ѝ в оръдие за кражби, инструмент за манипулации и цинични интриги в ръцете на отделни групи и даже личности. Такава олигархична демокрация във всички случаи може и трябва да бъде наречена слаба. Ако за всички тези "шуробаджанащини", медиен тероризъм и ипотечни измами въобще може да се употреби понятието демокрация.

Това, което имаме сега в Русия, е процес на "поправяне" на неразличимата от олигархичната анархия "дефективна демокрация". Това не е нищо друго освен процес на усилване на демокрацията. Дори и сложно, то е развитие на демократичните институции, вкореняване на демократичните традиции в обществото. Този процес протича дълго, понякога болезнено. Той е свързан с необходимостта от завършване на преходния период, осъществяването на системна икономическа и социална модернизация, преодоляването на опасността от "суровинно проклятие". Но това несъмнено е процес на строителство на силна демократична държава, която може и трябва да бъде достоен, равноправен член на световната общност на "суверенните демокрации".

В съществуващите опасения относно "имперските стремежи" на Русия в още по-голяма степен се проявяват жалките усилия в миналото на многобройните "неосъветолози". Понякога ни се струва, че Западът продължава да мисли с категориите на противопоставянето между СССР и САЩ. Въпреки че "студената война" завърши, в главите на много политици и експерти продължава бясно да пулсира мисълта: "Боксьорският двубой продължава!" Завършил е, така да се каже, само първият рунд, а занапред предстои дълъг обмен на удари. В действителност "боксът" завърши и ние вече отдавна играем друга игра. Може би това е шахмат и тогава

си струва да напомним на нашите опоненти, че приличните изграти не се опитват да обърнат шахматната дъска в сложна позиция и не подменят незабелязано фигурите. Или може би съвременната история въобще изисква от нас да играем заедно в един футболен отбор. Тогава на нас още повече са ни необходими съгласуваност, "чувстване на партньора", умение да се разбираме един друг от половин дума.

Обаче именно заради боксьорските стереотипи там, където трябва да звучат понятията "национални интереси" и "сътрудничество", звучат думи за имперски амбиции и противопоставяне. И отново някой бие тревога за "студена война" по повод повишаването на способността за отбрана на Русия. Макар да е очевидно, че Русия трябва и има право да противодейства на чуждата политика, когато тя застрашава интересите на Русия и нейните граждани, националния суверенитет, целостта и стабилността на държавата. Също така, разбирайки по-добре от много други страни опасността от екстремизма, тероризма и сепаратизма в съвременния свят, Русия е активен член и участник в международната антитерористична коалиция.

Повишаването на отбранителната способност е абсолютно нормална демонстрация към всички световни сили (включително тъмните и терористичните) на това, че Русия не е територия за техните далеч не вегетариански, а вълчи апетити. А също на това, че Русия е готова да си сътрудничи с другите страни за обезпечаването на стабилността на световния ред. Абсолютно същото правят всички останали страни по света, които не се канят да се самоубиват.

Що се отнася до икономиката, да оставим настрана даже това, че Русия 15 години я учиха да живее по пазарните закони, а сега се ядосват, че тя се оказа добър ученик. Главно то се състои в това, енергийните ресурси са нейно обективно конкурентно преимущество. Русия е готова да си сътрудничи и да влага тези ресурси в осигуряването на енергийна и по-общо икономическа безопасност на целия свят.

Но нашата страна разчита да ѝ бъдат предоставени равни и справедливи възможности за участие и сътрудничество в другите глобални икономически процеси. От това, че такава позиция се подлага на съмнение, реалността не се променя. Ако Западът се бои от сътрудничество или му обръща гръб, то това само засилва източното направление на нашите икономически приоритети.

Тайната на Запада

Все пак упоритостта, с която Западът насочва Русия на "пътя на истината" и отстоява принципите на "превръщане" на нашата страна в свое неразлично подобие, има и други фундаментални причини. Те са свързани тъкмо с разбирането на това какво представлява днес Западът и в какво се състои неговата стратегия в съвременния свят.

Несъмнено западният свят галеч не е единен и монолитен. Но не трябва да се изхвърля прибързано и преждевременно даденото понятие на боклука на историята като отживелица от "студената война", въпреки че именно оформилата се след Втората световна война система на международните отношения, "студената война" и блоковото противопоставяне със СССР породиха съвременното разбиране и съвременната структура на западния свят.

Днес ние имаме достатъчно основания да гледаме на Запада като на относително единна военно-политическа, ценностна и отчасти геоикономическа реалност на съвременния свят. Даже ако съществуват обективни геополитически, а също така икономически противоречия и конкуренция между страните от Запада, при определени обстоятелства тези разногласия се оказват много по-слаби от такива неща като например европейската или трансатлантическата солидарност. Ние можем да видим това включително и в сегашния руски енергиен диалог с Европа като цяло и отдел-

ните европейски страни в частност.

Всичко това се случва именно защото заг понятието "Запад" се крие съвършено определена институционална и ценностна среда, система от представи за политическите и социалните технологии, осигуряващи функционирането на най-развитите индустриално страни от съвременния свят, тоест, което в дадения случай е важно, осигуряващи или създаващи по-рано тяхното глобално лидерство.

Именно представите на западния свят, че той е "най-добрият свят" на съвременността, че неговата вътрешна политическа и икономическа организация е оптимална и предпочитана, позволява му да бъде "пред цялата планета" - всичко това е фундаментален фактор за западното единство и политическата реалност на Запада. Главната цел на системата от институции за междудържавна интеграция и сигурност на западните страни е именно поддържане и съхранение, ако не на състоянието, то на усещането за глобално политическо и икономическо лидерство.

Не трябва да се отрича и това, че госта страни и в миналите десетилетия, и днес разглеждат своето развитие в категориите на "присъединяването", стремежа към влизане в "западния свят". Това може да предполага и интеграция в определени международни структури и институции такива като НАТО и (или) Евросъюза, и приемане на някои други институционални стандарти вече непосредствено във въпросите по организирането на политическия, икономическия и социалния живот. В този смисъл стремежът на много страни за присъединяване към западния свят отразява тяхното желание да съучастват на глобалните лидери, макар понякога и на допълнително столче.

Към западния свят по силата на исторически или военно-политически причини също така вече отдавна принадлежат например и Япония, и Австралия. На свой ред с Турция ситуацията е малко по-сложна. Тази страна влиза в отбранителния блок НАТО, което е предопределено основно от наследството на "студената война", а също така в значи-

телна степен от спецификата на турската държавност и нейното особено място в така наречения мюсюлмански свят. От друга страна, многогодишната епопея с присъединяването на Турция към Евросъюза показва, че ценностните мотиви на западната интеграция са приоритетни, нейните критерии и граници представляват един от най-важните въпроси за самия западен свят, обаче това не изключва тяхната "подвижност" - в зависимост от ситуацията и политическата целесъобразност.

Всичко това като цяло потвърждава, че и понятието "Запад", и другите схеми на разделителните линии на картата на света от типа на противопоставянето "Север" и "Юг" не са собствено географски. Те, разбира се, частично отразяват териториалната картина на света, но в крайна сметка изглеждат просто като не докрай ясни термини за обозначение на друга реалност. А именно - основаната на общи ценности и контур на безопасност глобална коалиция за поддържане на световното лидерство, която исторически в действителност е формирана около ядрото на атлантическото, европейско-северноамериканското партньорство.

Ако това е така, то става ясно как протича днес еволюцията на Запада, с какви предизвикателства се сблъсква той и какво определя неговото отношение към Русия.

Разпадането на СССР, разрушаването на баланса на силите на двете световни системи, определящи развитието на света в продължение на почти целия XX век, породиха на Запад опасното усещане за завършване на еволюцията на световната цивилизация, за достигнато историческо и геополитическо свръхмогъщество.

Провъзгласената доктрина за "края на историята" твърдеше, че западният свят, неговите ценности, икономическа структура и построената на тяхна основа политическа система е най-голямото достижение на цивилизацията. Останалите страни и системи така или иначе в рамките на процеса на глобализация ще се вкарват в процеса на

"догонващо" развитие и ще следват Запада. Бъдещето на човечеството трябваше да се превърне в механичен процес на смилане на страни, народи и култури, където няма да стигнат всички, да се доберат до "отворените висоти" на цивилизацията на съвременното западно общество, въпреки че имат право да се конкурират вътре в себе си за единственото право - да се присъединят към възделения и едновременно ненавистен "златен милиард". Така "непоносимата лекота на битието" позволяваше да не се отчита останалият свят и пораждаше "глобален егоизъм" - правото на намеса във всяка ситуация във всяка точка на Земята на основанието на "хуманитарни" съображения и ценностите на прогреса.

В резултат през последното десетилетие и половина ние станаме свидетели на впечатляващи и едновременно угнетяващи опити на западните страни и най-вече на САЩ да провеждат силова демократизация на отделни държави и даже региони на планетата, при деклариране на своята мисия като "разпространение на демокрацията по света". Някога със същото се занимаваше Съветският съюз, опитвайки се да привлече някои държави от феодализма или даже роговоплеменния строй направо в комунизма, да осъществи, така да се каже, социалистически транзит в светлото бъдеще.

Обаче тежестта на външното управление на държави и народи при унищожаване на понятието национален суверенитет може да се окаже непосилна. Не трябва да се забравя и това, че днес в света съществуват политически сили, които са способни да използват усилено и понякога лекомислено култивиращия се процес на глобална демокрация в съвършено друго и направо противоположно направление. Провъзгласявайки "волята на силния" да решава кой е прав и кой е виновен, Западът попада в капан. Защото нищо няма да попречи на представителите на световния тероризъм по същия начин да решат, че те са "над всички", и на това основание да си присвоят правото да се разпореждат с чуждия живот, с нашата съдба.

Днес е очевидно, че опитът "да се спре историята" се оказа нищо повече от илюзия и по друга причина. Съвременните тенденции на развитие на света показват, че процесът на глобализация, свързан с някакво установяване на световно доминиране на Запада, от гледна точка на историята е само ситуативен и с нищо не е гарантиран в дългосрочна перспектива. Да, в някакъв момент, в това число на вълната на промишлената революция, бурното развитие на капитализма, изпреварващото прохождение на индустриализацията и научно-техническите революции, използвайки социално-политическия технологичен арсенал на демокрацията, Западът изпревари целия останал свят.

Обаче вече днес глобалният ръст на "незападната" Азия отчетливо показва пределите на тази тенденция. Възможностите за лидерство на Запада се подкопават и от предизвикателствата на така наречения сблъсък на цивилизациите, което създава не само заплахи за сигурността, но и както видяхме, предопределя съществени трудности в осигуряването на демократичен тип национално вътрешнополитическо развитие на западните общества. Все по-принципни стават ресурсните ограничения в развитието на Запада. Освен че самият "златен милиард" се свива във все по-малка част от населението на планетата, западните общества изпитват очевидни социални и икономически трудности заради нарастващия дефицит на суровини, екологичните проблеми и стареенето на населението.

Във връщането на Русия в световната политика и икономика, усилването и укрепването на руската държава на западния свят най-вероятно също му се приближда заплаха. Заедно с това е очевидно, че Западът жизнено е заинтересуван в една или друга форма от "привличането" на Русия към себе си, нейното всмукване в себе си, за да съхрани своята коалиция на глобално лидерство. Това е все тази смесица от влечение към Русия и страх от нея.

Обаче тъй като, както вече говорихме, Западът и Русия разбират, че "ние сме редом и ние сме заедно, но ние

не сме едно и също", в стратегията на Запада по отношение на нас преобладава не интеграционен сценарий (тук биха възникнали даже повече проблеми, отколкото с Турция), а желанието да се контролира Русия като източник на ресурси и като щит от редица глобални заплахи. При това "излишното засилване" на Русия и нейната самостоятелност са главното препятствие за реализацията на такъв замисъл. Именно затова за разлика от 1990-те години, когато сценарият за използването на Русия напълно минаваше, а нашата страна милостиво се удостоверяваше със званieto "надежда за глобалната демокрация", сега ние се сблъскваме с толкова очевиден информационно-политически натиск и "психически атакуи".

В отношенията си с Русия Западът днес трябва да разбере главното. Русия по силата на своите исторически, геополитически и социокултурни особености обективно не може да бъде интегрирана в слабеещата "глобална коалиция", наричана "Запад". Нещо повече, Русия поради своите национални интереси и разбирането на собствената си глобална стратегия в такава интеграция не е заинтересована. Още повече тя не иска да бъде, в широкия смисъл на думата, суровинен и ресурсен придатък на Запада. Ние не можем да си сътрудничим със Запада като ментор и ученик.

Русия е страна с потресаваща история, страна с хилядолетна държавност, страна, в която вече са се оформили държавното мислене, държавният елит, традиция и култура. Русия не може да стане друга страна, не може да премине във взаимоотношенията си със Запада в режим на индианци, които са дали на някого своите природни богатства и съществуват в резерватите по установено отвън "разписание на деня".

Русия е водеща държава от евро-азиатското пространство, притежаваща значителна възможност за глобално влияние на световната система, на първо място, за сметка на ядрения и институционалния фактор. Потенциалът на Русия ѝ позволява също така да стане един от полюсите на световната икономика. Уникалността на руското положение

се състои в наличието на огромен ресурсен, в това число енергиен, потенциал, което е характерно основно за страните от глобалния Юг, в съчетание с хуманитарен, промишлен, военно-стратегически потенциал и главното - култура и исторически опит, които са присъщи на западната цивилизация. Вследствие на това Русия не само обективно става ключов субект на формиращия се пред нашите очи световен ред на XXI век, но е и способна в случай на необходимост да играе ролята на глобален модератор.

Днес Русия вече фактически изпълнява ролята на свързващо звено между старите лидери (Г-8) и новите, растящи държави (Шанхайската организация за сътрудничество, групата БРИК - Бразилия, Русия, Индия, Китай). Русия може ефективно да изпълни функцията на посредник и организатор в диалога между двете части на съвременния свят, повишавайки по този начин собствения си статус и международно влияние. Затова засилващото се участие на Русия в световния политически процес и управление е способно да стане залог за глобална стабилност.

* * *

ТОЗИ НОВ, НОВ, НОВ СВЯТ

Буквално през последните години, които по историческите мерки са един миг, светът преживя значителни промени, много от които са достатъчно очевидни, а други, макар да носят засега скрит характер и се проявяват в пунктирани тенденции, вече ще имат съществено звучене и последиствия в близко бъдеще.

В целия свят е очевидна фундаментална ценностна и миогледна преоценка на хода на световната история. Съвременността става все повече и повече конкурентна. Започвайки от 11 септември 2001 година, историята се възобнови и за значителна част от човечеството, която обикновено наричат цивилизована. Илюзията за благополучно завършване на световната еволюция, възникнала в края на 1980-те години след поражението на комунистическата система, окончателно е разрушена.

Историята на човечеството престава да бъде история на Западната цивилизация и Севера на планетата. На границата на 2006 година числеността на населението на Земята преодоля поредната знакова граница от 6,5 милиарда, при това 80% от текущия прираст се пада на Азия и Африка. Западът става "намаляващо малцинство" в света вече не само в количествено, но и в политическо и икономическо отношение. Китай вече заема четвърто място в света по обем на икономиката, изпреварвайки Франция и Великобритания, и засега, но само засега, отстъпва на САЩ, Япония и Германия. Не по-малко значимо е постоянното и ускоряващо се придвижване нагоре в световната икономическа йерархия на Индия, Бразилия, Индонезия.

За настъпващото време често говорят като за век на хаоса на неопределеността и непредсказуемостта. Това отчасти е вярно в такъв смисъл, че проблемът с управляемостта на глобалното развитие се превръща в ключов. Саморазвиващият се свят в днешните условия може да стигне до своя край много бързо. Ако това е така, а кристализацията на новия световен ред става насъщна необходимост, то толкова по-важно е да се оцени какви именно съвременни тенден-

ции на световното развитие ще имат най-голямо значение за бъдещото устройство на международните отношения.

Студеният свят и студената война

Особеност на съвременната ситуация в света е, че разрушаването на политическите основи на Ялтенско-Потсдамския световен ред след разпадането на СССР и "блоковото противопоставяне" на Съветския съюз и Запада не доведе до събарянето на институционално-правната база на старата система. Днешният свят наследява от този период значителна част от международните механизми и норми, преди всичко системата на Организацията на обединените нации.

Става въпрос не просто за съществуването на ново и традиционно в съвременните международни отношения. В случилото се проличава преход към друга, принципно нова парадигма на световния ред. Преходът от една система към друга, за разлика от всички предишни случаи, се осъществява мирно, без използване на механизма на широкомащабния глобален конфликт за премахване на вътрешносистемните противоречия, каквито бяха например и Първата, и Втората световна война.

Разбира се, сегашната ситуация също възникна след "война" - но студена. От една страна, това просто само по себе си е важно в условията на наличие на ядрено оръжие. В същото време отсъствието на пълноценна "гореща" война и пак толкова "решителни" капитулации и пактове на световен порядък след нея по идея прави процеса на прехода от една система към друга по-мек, не носещ съзнателно дискриминационен характер по отношение на едни или други страни.

Това обаче не означава, че опити за такава дискриминация и разделение на света на победители и победени

през последните години не са съществували и не съществуват днес. Падналият се на последното десетилетие на ХХ век и началото на сегашния век период на така наречената еднopolюсност на света и глобално доминиране на САЩ беше типичен опит да се установи "световен ред на победителя". Светът от това не стана нито устойчив, нито безопасен. Войната в Ирак нагледно прогемонстрира цялата илюзорност на управляемостта и контрола на света от един център.

Едновременно светът стана още по-малко прегсказуем - достатъчно е да се погледне постоянното разнищване по шебовете през последното десетилетие на режима на неразпространение на ядрено оръжие. Още повече че именно претенциите на САЩ за глобален хегемонизъм, стремежът им да играят роля или на единствен и неповторим рефер във всички въпроси на световната политика, или въобще на световен жандарм обективно забавиха развитието на системата на международните отношения. Те препятстваха и досега пречат да се модернизират в съответствие с новите реални международните институции, преди всичко Организацията на обединените нации.

Именно за всичко това световната общност днес има пълното право да потърси сметка от САЩ. Именно заради "главозамайването от успехите" на несъстоялата се "глобална свръхимперия" формирането на новия световен ред на ХХI век протича по-бавно и по-малко ефективно, отколкото можеше да бъде и беше необходимо на човечеството.

Днес ние се намираме в състояние на "студен свят", което ще продължи достатъчно дълго. Съвременният свят е студен в два смисъла. Първо, тази характеристика означава, че ние досега оставаме в някакъв преходен период. Съвременният свят е формиращ се нов свят, в който вече се виждат островчета на нова структура, но тя ще се сглоби в принципно нова и достатъчно устойчива политическа картина бавно и не веднага.

Едновременно с това "студенина" лъха от съвременната система на международните отношения, именно

защото досега не са се изчерпали амбициите на САЩ и глобалната коалиция на Запада за създаване при свои условия и в своя полза на някакъв суров "поствоенен ред". И въпреки че обективната реалност противоречи на такива планове, някои досега лелеят мисълта за това, че "толкова по-зле за реалността". При това нещата не се ограничават с едните помисли, а се изливат в конкретни военни действия, разработки на ново въоръжение, построяване на ракетни бази и други лекомислени постъпки, чиято "студена вълна" поглъща и застрашава да разруши цялата система за международна сигурност.

Всичко това е абсолютно неприемливо, тъй като в резултат се случва не просто вдъхване на живот на духа на "студената война", но и, което е много по-сериозно, светът може да се лиши от историческия шанс за формиране на нов, справедлив и недискриминационен световен ред. Световен ред без разделяне на победители и победени, изграден не върху принципите на принудителното съществуване и ограничени компромис, а върху принципите на желаното и равноправно бъдеще за всички.

Именно търсенето на съответни взаимноизгодни за целия свят споразумения и пътища трябва да определя в близко бъдеще основното направление на работа на международните институции, преди всичко на ООН, включвайки и самото реформиране на Организацията на обединените нации. Особено важна става ролята на ООН в координирането на световното икономическо развитие. По-ефективна и властна, ООН може да се върне към идеята за реален контрол над световната икономическа и финансова система. Възможно е това да позволи да се преодолеят и тези кризисни явления в световната търговия, които днес са очевидни в рамките на Световната търговска организация, при това пак преди всичко вследствие на опитите да се използва СТО като инструмент за превъзходство и експанзия.

Естествено, когато говорим за реформа на ООН и още повече на Съвета за сигурност, трябва най-напред да

се пресметнат последствията за Русия. Но в принципен план трябва да се помни и друго. Деградацията на ролята на ООН в световната система вече отдавна води към снижаване на ефективността на най-важния институционален ресурс на Русия, наследен от нея от предишната система на международните отношения - от статута на постоянен член на Съвета за сигурност. В такава ситуация сигурно е по-добре да се поделят някои от нашите ексклузивни права на нивото на Съвета за сигурност към ООН и като цяло да се повиши реалната задача от тези права и привилегии, отколкото да чакаме кога те ще бъдат обезценени заедно с ролята на Организацията като цяло.

Даденият пример добре илюстрира необходимостта от рационално и умно-грижливо отношение в днешния свят към собствените ресурси и възможности.

Появяването на нови центрове на сила, усложняването на самата структура на международните отношения, скритата многополярност се набелязва още в онзи свят, който беше засенчен от глобалното противопоставяне между САЩ и СССР. Днес доминирането на една или друга страна или даже група страни абсолютно във всички сфери става фактически невъзможно. Съвременният свят обективно е многополярен. Въпросът обаче е в това каква е тази многополярност, каква е нейната структура и качество и в какво ще се заключава механизмът на самоуправление на новия многополярен свят.

Многополярността на бъдещето, за разлика от миналото, няма да стане многополярност на враждебните групировки, силовото противопоставяне и ядрения паритет. Новият световен ред се формира по такъв начин, че в него няма да има никакви нови свръхдържави, твърда, глобална и само една блокова структура и още повече няма да има еднолитно доминиране на която и да е от държавите, било САЩ днес или Китай утре.

Това ще бъде и вече в много отношения е нещо по-сложно, състоящо се от множество "слоеве", многомерни

фигури и сектори, наложени едни върху други. Всеки от тези сектори - икономически, финансов, технологичен, военен, инновационен, ресурсен, институционален и така нататък, има свои лидери, понякога има и страни, намиращи се на голямо разстояние от другите участници.

В резултат ние виждаме света с неопределено и непостоянно количество подвижни и променливи полюси. Много изследователи също така го наричат свят на "променливата геометрия". Понякога е невъзможно с пълна увереност да се отговори на въпроса колко са тези полюси, какво представляват те, как са организирани, какво е тяхното качество, стабилност и цели. Страните не се стремят към твърда привързаност или членство в каквато и да е една икономическа или военно-политическа групировка. Напротив, държавите диверсифицират своите интереси с участие в най-различни международни обединения и форми на сътрудничество.

Самият модел се оказва все повече и повече подвижен, неговата конфигурация и характеристики могат доста бързо да се променят, тъй като световното влияние и разпределението на силите все повече започват да се определят от така наречените целеви альянси, тоест от такива коалиции на страни, които вече се създават не само за дългосрочен и изходно неограничен период, но и за ограничено време, за решаването на конкретни международни проблеми.

Характерно е това, че страните, обединени в една коалиция при решаването на един или друг международен проблем, могат да се окажат в различни, противопоставени една на друга коалиции по някакъв друг въпрос. Борбата с международния тероризъм постави "под едно знаме" водещите европейски държави, САЩ, Китай и Русия, които по време на иракската криза се оказаха "от различни страни на барикадите", а спорът около ядрената програма на Иран прокарва разграничителните линии по съвършено друг начин.

В такава система пред нито една страна, в това число и пред Русия, не възниква ситуация на твърд, еднозначен и завинаги предопределен избор: да се присъедини към

един или към друг център на сила, да бъде например с американците и техните съюзници или срещу тях. Има пространство за маневри, а в сегашната ситуация, когато още не е завършена вътрешната социално-икономическа модернизация на нашата страна - това е главното.

Формирането на свят с подобни характеристики несъмнено е сложно. В него още повече нараства значението на ефективните "международни регулатори" и общи правила на играта, които не биха позволили на постоянния кръговрат на световните сили да се превърне в определен момент във "война на всички против всички".

В същото време, от друга страна, този свят предоставя на неговите участници широк спектър от възможности за увеличаване на своето глобално и регионално влияние, тъй като е построен не върху универсално силово противопоставяне, а върху механизмите на "свободната конкуренция" на световните сили в духа и на принципите *soft power*. Твест на принципите не само на извънредната икономическа или собствено военна мощ, но предимно на способността да се влияе и да се привличат другите. Не случайно *soft power* се превежда и като "мека", и като "умна мощ".

На Русия с нейните огромни размери, историко-културно и етническо многообразие самата природа ѝ е предопределила участие в най-различни международни организации, различаващи се както по целите на дейност, така и по географските си рамки. Наистина едно е да участваш в укрепването на сигурността в района на Централна Азия и Далечния изток и съвършено друго - да създаваш единно икономическо пространство с членовете на Европейския съюз. Едно е да се опитваш да играеш ключова роля в проектите за икономическа интеграция на постсъветското пространство, а друго - да се постигне равноправно партньорство в икономическото взаимодействие със страните от Тихоокеанския басейн.

Обаче едното явно не противоречи на другото. И в подобен свят задачата на Русия се състои в това посто-

янно да има възможности и да умее да създава, управлява и оптимизира свой пакет "целеви альянси", който би бил най-привлекателен за максимално голямо количество страни от света и би имал най-голям съвкупен потенциал за глобално въздействие. Умението да се реализира такава стратегия - това значи да бъдеш "свръхдържава" от света на близкото бъдеще.

Глобалният суверинитет на въглеводородния период

Колкото повече говорим за ограниченията на икономическото развитие на съвременния свят, толкова повече става очевидно, че всички те така или иначе са свързани със сблъсъка на света със самия себе си в резултат на тоталното усвояване на земното пространство и постепенното "издишане" на потенциала на предшестващите научно-технически революции, в частност индустриалната и информационната. На тази основа в света се формират нови типове зависимо развитие.

От една страна, глобалната икономика е йерархизирана, в нея се открояват челните и изоставащите сектори, които при това тясно са взаимосвързани с определени страни от света и междудържавни коалиции. Така САЩ и Западът като цяло днес, поне засега, са собственици на контролния пакет финансови, инфраструктурни и високотехнологични, свръх(пост)индустриални сектори на глобалната икономика. Азиатско-Тихоокеанският регион се превръща в световен завод, нов индустриален център на света. На долните етажи е разположен суровинният свят, с който за съжаление досега се съединява и Русия.

Обективната логика на развитието на глобалната икономика е конкуренцията между различните държави, региони, корпорации и "пирати" на глобалните финанси за

доминиране на важни и най-изгодни йерархични нива на тази пирамида. Контролът на предните линии на развитието, а значи и на възможностите за това развитие днес остава основният ресурс за глобално доминиране на Запада. Зависимостта на развитието се проявява в това, че "постиндустриалните лидери" имат ресурси фактически да разрешат или да не разрешат на едни или други страни да ги догонват и да взаимодействат с тях. Това се заключава и в съгласието за експортиране на технологии, и в инвестициите. Такъв контролен пакет от влиянието над развитието на другите има значително по-голяма тежест от прекия контрол.

Някои страни, даже придобивайки резултатите от западното технологично и научно знание, нямат технологични и интелектуални възможности за неговото възпроизводство. А прословутото изтичане на мозъци в определен смисъл действително е основен проблем за много страни от света, включително и за Русия, тъй като означава загуба и на потенциала за ново производство, и на възпроизводството на този потенциал.

Промяната на сегашната ситуация става възможна само в резултат на нова научно-техническа революция (НТР), която ще следва след протичащата сега информационна. В нейните рамки са възможни както пробиви на нови страни на предни линии, така и "падане" поне на някои от сегашните лидери. Единият или другият изход обаче зависи от това какъв именно доминиращ характер ще получи следващата НТР - биотехнологичен, нанотехнологичен, квантов или някакъв друг. Днес даденият въпрос няма еднозначен отговор, а различните държави от света залагат на едни или други "сектори на бъдещето".

В същото време постепенно се прояснява справедливостта на представите за това, че същността на бъдещата НТР може да се окаже и принципно друга, по-точно на преден план все пак ще излезе проблемът с ограничеността на традиционните, природните ресурси.

Основата на процеса на глобализация днес е имен-

но в опитите за преход от екстензивното усвояване на света, разширяването на цивилизованото пространство към интензивното му усвояване, когато възможностите за решение на проблема с помощта на нови неувоени територии и ресурси се оказват изчерпани.

Идеята за "предел на развитието" се оказва само частен случай на "пределите на самия свят", на физическата ограниченост на земното кълбо и неговите природни ресурси. В тези ресурсни ограничения се заключава в крайна сметка изчерпаността на сегашната "редакция" на постиндустриалния свят, възможността за възникване в близко бъдеще на нова глобална Велика депресия.

Известната теза, че бъдещият свят ще бъде преди всичко свят на изостряща се борба за невъзобновяемите природни ресурси, на практика не предизвиква съмнения. Тази борба може да се маскира с грехите на икономическата конкуренция, на сблъсъка на цивилизациите, даже на международния тероризъм, обаче това не променя същността на нещата. Днес светът влезе не просто във фаза на високи цени на енергоносителите, а във възледороден период на геополитиката и системата на международните отношения.

Ние се оказахме свидетели на това как стремежът към контрол над добиването, транспортирането и потреблението на нефт и газ стана стожер на световната политика. В конкуренцията за възможности и перспективи за развитие се включват нови и нови страни, което също изисква все по-голямо количество ресурси. Търсенето на нефт и газ, техните цени в стратегически план се тласкат нагоре на първо място от растяща Азия. Икономиката на постиндустриализма даде маса блага, но днес клони към разширено възпроизводство на "нови потребности", гигантски "салунени мехури" на все нови и нови стоки. В оборот, в много отношения изкуствен, се вкарват все повече невъзобновяеми ресурси на планетата, изостряйки енергийната и екологичната криза.

Все по-остра е необходимостта в рамките на

новата НТР най-напред да бъде решен въпросът с "енергийната революция" и съответното фундаментално преустройство на световната икономика. Докато това не се случи, пак толкова остри и принципни си остават въпросите за управлението и контрола на съществуващите суровинни енергийни запаси на "нефтегазовата" глобална икономика. Русия като един от главните притежатели на подобен род ресурси усеща това и докато изгражда собствена енергийна стратегия в съвременния свят, и докато се сблъсква с непрекъснато нарастващия външен натиск върху своите интереси в енергийната сфера.

Не изчезват и другите видове системни ресурсни ограничения. Даже като се справи в перспектива с толкова безпокоящата човечеството изчерпаемост на енергийните ресурси, заменяйки нефта и газта с някаква нова "икономическа кръв", светът няма да може да избегне сблъсъка с други и къде по-строги природни ограничения. В новото столетие все повече глобалните процеси ще се определят от императивите на екологичното и биологичното оцеляване на човечеството.

Затова наред с енергийните суровини постепенно нараства и ще се засилва по-нататък борбата за вода, плодородни почви, чист въздух, териториални пространства за заселване. И това е особено важно за нас, Русия се оказва в центъра на всички тези процеси, тъй като притежава не само суровинни енергийни богатства, но и огромни териториални и поземлени ресурси, най-значимите на Земята запаси от прясна вода и горски фонд.

Спецификата на положението на Русия се състои в това, че непритежавайки най-голям дял в световната икономика като цяло и имайки още по-малка тежест в постиндустриалния сектор, нашата страна в същото време е ключово звено от световната икономика и политика в критично важни за глобалното развитие ресурсни сегменти.

Разбира се, борбата за ресурси може да се излее в различни форми, може да се води с различни способности и от най-различни сили, били те държави, ТНК, други нови глобал-

ни играчи. Обаче ако се опитаме да определим най-значимата системна перспектива на световната битка за ресурси, то тя е свързана с вероятността за узряване и оформяне на някакво единно глобално решение по този повод. Това може да създаде на Русия съществени проблеми.

Не е изключено, че логиката на развитието на съвременния свят може да постави въпроса за това, че националният суверенитет не трябва да се разпространява върху ресурсите с глобално значение.

Тук няма да е излишно да си спомним неотдавнашното изказване на бившия държавен секретар на САЩ Маглин Олбрайт, че фактът, че Сибир с всичките му несметни природни богатства принадлежи изключително на Русия, е най-голямата световна несправедливост.

Подобни изтървани думи са симптоматични и свидетелстват за това, че вече в течение на близките десетилетия, а може би и по-рано, ще започне да се формира нещо като международен консенсус по повод на това, че невъзобновяемите ресурси на планетата трябва да бъдат извадени от националните суверенитети, да се управляват, контролират и разпределят на глобално ниво.

Най-заинтересовани сили в такова развитие на събитията могат едновременно да се окажат прекалено много страни, включително САЩ, Евросъюзът и Китай. Казано по друг начин, именно Русия и нейните природни богатства могат да се окажат актуален мотив за първия глобален стратегически алианс и сътрудничество на толкова различни геополитически сили.

От друга страна, с перспективата за глобализация на управлението на невъзобновяемите ресурси е свързано и друго предизвикателство за Русия, по-точно - друго, вътрешно измерение на тази тенденция. Става въпрос вече не само за международноправен режим на ресурсния контрол, който някои биха искали да разпространят извън националните граници и въпреки националния суверенитет. Отгоре на това пред Русия буквално ще възникне проблемът за запазването на контрола над териториите, намиращи се на изток от

Уралския хребет. При това не е задължително единственият и основен източник на този проблем да бъдат съответните опити за външна експанзия.

Голяма част от нашите природни богатства е съсредоточена тъкмо в районите на Сибир и Далечния изток, където и без това малкото население продължава постепенно да намалява. Разбира се, ако интересът към установяване на международен контрол над глобалните ресурси продължи да се увеличава, да се запазят Сибир и Далечният изток ще се окаже все по-сложно.

И трябва да бъдем откровени: ако новите поколения на Сибир и Далечния изток видят, че Европейска Русия и разположените там крупни корпорации мислят само как да измъкнат от недрата повече сибирски нефт, диаманти, редки метали и да ги продадат на световните пазари, да изсекат горите, неправедки нищо в замяна за развитието на тези територии, за формирането на тяхната конкурентоспособност, която би им осигурила комфортно съществуване, рано или късно ще се замислят струва ли си да остават в такава Русия, след като имат практически цялата Таблица на Менделеев, могъщи реки, велики езера и безкрайните простори на тайгата? Та нали някога от Великобритания се отделиха нейните северноамерикански колонии, които, ставайки Съединени американски щати, сега доминират в света?

Ние не трябва сами да се плашим, но трябва да отчитаме, оценяваме и контролираме потенциала на подобно развитие на събитията. Да разбираме това хипотетично бъдеще и да умеем да се защитаваме, за да не се превърне богатството в уязвимост. Несъмнено притежаваният от Русия силов потенциал за съержане на подобни глобални вихри играе принципна роля. Обаче главното, което не трябва да допуска Русия, е разиграването на "руската карта", превръщането на нашата страна и нашата съдба в обект на търг, в предмет на консенсус между другите страни по повод принципите на новия световен ред.

Освен това, както виждаме, крайно важно зна-

чение придобиват не само нашата собствена глобална активност и субектност, но и осмислянето в съответните категории на приоритетите на националната вътрешна политика, в частност на регионалната политика, повишаването на ефективността на федерализма, демографската стратегия, социално-икономическото развитие на отделните стратегически важни райони на страната.

Поствестфалската гържава

Крайно важен въпрос е също така какво се случва с гържавата в съвременния свят в условията на глобализация. Преди известно време в научните кръгове господстваха представите за криза на Вестфалската система на международните отношения, базираща се на непоклатимостта на суверенитета на нацията-гържава.

Често можеше да се чуе, че под въздействието на процесите на глобализация, с ръста на влиянието на транснационалните корпорации, неправителствените и междуправителствените международни организации протича "размиване" на суверенитета на гържавата, а базиращата се на него система на международните отношения отстъпва и в дългосрочна перспектива съвсем изчезва. Най-радикалните привърженици на подобни възгледи, да ги наречем идеолози на "мрежовите структури", и сега се опитват активно да докажат, че националните гържави уж по принцип не са способни да осигурят ефективно управление, като за това е виновна тяхната ориентация към собствените териториални интереси.

Съответно, според тяхното мнение, на преден план трябва да излезе системата на управление по мрежов принцип с построени по същия този принцип международни организации. А гържавата със свой суверенитет, по такава логика, просто е обречена на постепенно изчезване, тъй като физическото пространство на света все повече загубва своя

та основополагаща роля, политическият процес се развива предимно в рамките на виртуалното пространство на потоците информация, финансите, властовите решения, символните ресурси и знания. В този смисъл много гържави от света днес не контролират даже своята национална територия, да не говорим за способност да се оказва принципно влияние на глобалните процеси.

Действително традиционната политическа карта на света и системата на националните институции са подложени на определена ерозия. Националните граници, право, език, политически институции, средства за комуникация, разстояния, време - всичко, което по-рано защитаваше и определяше особения порядък на политическа организация на отделните общества и гържави, днес не може да ги изолира от глобалните взаимодействия. Субектите на политиката в една или друга страна са едновременно и националните лидери, и представителите на други гържави, народи, религиозни организации, международен капитал и различни глобални социални движения. Част от тях при това има не напълно легален статут, представляйки световния "сенчест" политически процес и международната престъпност. Появата на тези нови субекти на историята изпълва света и с ново, невинаги ясно и все по-често изключително опасно съдържание. Кризата и недостатъчната ефективност на международните политически институции само усилват значимостта в рамките на глобалния политически процес на извънституционалните и извънправовите политически технологии.

Обаче, от друга страна, всички представи за това, че глобализацията, повишавайки ролята на негържавните играчи на международната арена, размива също така и самата институция на гържавата, се оказват най-малкото повърхностни. Принципите на Вестфалската система на международните отношения си остават основополагащи: върховенство, независимост и самостоятелност на гържавната власт на територията на гържавата, независимост в международното общуване, осигуряване на цялостност и не-

прикосновеност на територията.

Наистина, за съжаление, не може да се говори за тяхната пълна непоклатимост. Заплахата от размиване на тези принципи и подобно разбиране на суверенитета има място и се увеличава. Но тази заплаха произлиза на първо място не от сенчестите структури, а от някои "гържави от студената вълна", а също така от техните вече остарели, но все още търсещи активно оправдание на собственото си съществуване военно-политически блокове и коалиции от типа на НАТО. Именно тук, а не в някакви мрежови структури възникват концепциите за "неполучливите гържави", "мекия суверенитет", "външното управление на гържавите" и "хуманитарните интервенции". И именно тяхно логично продължение в бъдещето може да се окаже вече обсъжданият от нас хипотетичен модел на "глобализация на ресурсния суверенитет".

Казано по друг начин, въпреки всички опасности, произлизащи от мрежовия свят, международния тероризъм и световните нелегални структури, в поставянето под съмнение на жизнеспособността на институцията на гържавата досега определяща роля продължават да имат амбициите и политическите интереси именно на самите гържави. Теоретичните обоснования на "размиването", "ограничението" и "проницаемостта" на гържавния суверенитет прекалено често се оказват оръжие на междугържавната конкуренция и инструмент за намеса във вътрешните работи на едни или други страни.

В действителност глобализацията изисква значително укрепване на институцията на гържавата. На гържавата, която е ефективна, правова, дееспособна, отговорна пред народа, другите страни и света като цяло. При това такава отговорност не на последно място, а понякога дори на първо място изисква от самите гържави и техния елит по-малко усърдие в дискредитирането на понятието гържавен суверенитет, по-малко безцеремонност при интерпретацията на тенденциите на развитие на национално-гържавните основи на системата на международните отношения,

по-малко активност и безумие в рязането на клона, на който сега.

В противен случай ще бъде невъзможно да се говори за адаптация на институцията на държавата към съвременността, за нейното засилване и модернизация в съответствие с новите реалии, за ефективност на отговора и на отделните държави, и на цялата система международни междудържавни отношения на съвкупността от свързани с глобализацията предизвикателства и заплахи. А такъв императив е очевиден. Същността на реалните проблеми на държавата действително е свързана с това, че тя се вражда въпреки желанието си в новата глобална матрица на политическите, икономическите и социалните отношения. Усилват се търканията и натоварването на държавата в съприкосновение с различните наддържавни модели на глобализация.

От една страна например, това може да бъде глобализация с религиозна насока. Ислямът днес е един от най-мощните глобализационни трендове, изтриващи границите между държавите. В тази връзка често се говори за цивилизационен разлом между съвременния ислям и останалата част на планетата. Проблемът се усложнява от това, че огромна част от жителите на ислямските държави живее в бедност и под нейната черта и затова много остро възприема несправедливостта на съвременното устройство на света, при което разливът между най-развитите индустриални страни и голяма част от населението в нивото и качеството на живот на хората, технико-технологичното и културното развитие все повече се увеличава.

При това в мюсюлманския свят има сили сред политическия и деловия елит, които биха искали да пренасочат енергията на социалното недоволство, натрупвано от "ислямската улица", върху някакви външни врагове в лицето на представителите на други концесии, за да оставят непокътнати традиционните и често много архаични форми на своето господство. Пресичането на тези две тенденции дава като резултат питателна среда за разпространение на фундаментализма, религиозния екстремизъм и тероризма.

Обаче възникналите проблеми в отношенията на част от мюсюлманското население на земното кълбо предимно с народите на развитите индустриални държави носят преди всичко временен характер. Ислямската цивилизация днес се сблъска с предизвикателствата на вътрешната модернизация, адаптацията на основните религиозни постулати към реалиите на съвременната епоха, такива като свободата на самоопределение на личността, равноправието на жените, политическата и културната търпимост. В продължение на световната история други религии също са минавали през модернизация на своята доктрина.

И тук Русия може да се окаже в числото на световните лидери. Ние имаме собствен и немалък опит в развитието на исляма в неговата миролюбива, открита и толерантна версия например в Татарстан, където мюсюлманите живеят рамо до рамо и съвместно се трудят с представители на другите вероизповедания за благо на общата родина - Русия. Очевидно е, че бъдещето е именно в такива съзидателни форми и направления на исляма, които са открити за диалог с други вероизповедания. Ислямът е в състояние, опирайки се на собствения си опит, да се модернизира и адаптира към съвременните реалии. Опитите за грубо налагане на мюсюлманските държави на чужди институции, модели на поведение и ценности води само до обратен резултат - усилване на позициите на екстремистите.

Структурната криза на бъдещата държава също така е свързана с предизвикателствата на икономическата глобализация, на непълното съответствие на структурата и функциите на традиционните, "класически" държави с потребностите на националното развитие в новата епоха.

От една страна, държавата, стремейки се да съответства на логиката на глобализацията на първо място като на икономическа глобализация, придобива все повече икономически профил, превръща се в държава корпорация, конкурираща се с ТНК и явяваща се агент на гражданите в глобалната икономика.

Но едновременно - в онази степен, в която нова-

та епоха е епоха от постиндустриален тип, тоест икономика на знанията, икономика на човешкия капитал, - в държавната политика по естествен начин нараства значението на всичко това, което се нарича сектор на обществените услуги, което формира концепцията за "социалната държава" или държавата на всеобщото благосъстояние. Социалната логика на еволюцията на държавата в много отношения противоречи на неговата икономизация и в този смисъл на следването на неолибералната икономическа доктрина, която предписва съкращаване на държавните разходи, данъчното бреме, социалните задължения и повишаване на собствено икономическата ефективност на държавата по аналогия с бизнесубекта.

Способността на държавната власт, националния елит да намерят оптималния баланс на дадените тенденции и изисквания се превръща в главен критерий за ефективността на елита и държавата. В това се състои главният отговор на въпроса има ли държавата бъдеще.

По такъв начин за нас предизвикателството на времето в областта на строителството на държавата може да се формулира така: необходимо е Русия в разумни срокове да преустрои и да повиши качеството на своята държавност, системата на власт и управление, като се ориентира именно на критериите за ефективност и конкурентоспособност на държавата в съвременния глобален свят. Това означава необходимост и по-нататък да се увеличава и засилва участието на държавата в регулирането и развитието на световната икономика и политика. Обаче във вътрешната социално-икономическа политика трябва да се формира и да се усилва по-мощна и по-оборудвана постиндустриална социална политика, тъй като защитата и развитието на човека като "главен капитал" на новата глобална икономика се превръща едва ли не в основна държавна функция.

* * *

Глобалната Русия

В съвременния свят постигането от държавата и обществото на националните цели за развитие, самата ефективна и точна постановка на такива задачи са невъзможни без отчитането на глобалния контекст, без определянето на нашите днешни "координати" и направления на движение в глобалния политически и икономически поток.

За да осигури своето развитие, Русия трябва не само да мисли, но и да действа глобално. В близките десетилетия на Русия ѝ предстои да създава своето бъдеще не само у дома, не само вътре в страната, но и на международната арена. Усилването на собствените позиции в света на действителността става най-важният ресурс за социално-икономическото развитие на страната.

Обаче при това трябва ясно да се осъзнава и друго. Главното, от което зависят мястото и ролята на Русия в света на бъдещето, това е все пак нейната готовност и способност към най-сериозна вътрешна трансформация и модернизация. Развитието на националната икономика и социалната система трябва да бъде твърдо ориентирано към конкурентоспособността на Русия даже не в днешния свят, а в света, какъвто той ще стане след няколко десетилетия, например към 2050 година.

Последните две столетия в историята на световната цивилизация бяха епоха на капитализма. И днес световни лидери все още остават страните, които успяха най-ефективно да построят на капиталистическите принципи за развитие националните си икономики и своите национални държави.

При това в продължение на последните няколко десетилетия се наблюдаваше и тенденция за конкуренция на "глобалните проекти на бъдещето", интеграцията около тях на страни и народи. В тази конкуренция капиталистическият свят на "колективния Запад" победи социалистическият лагер начело със СССР, при това едновременно се разпаднаха традиционните империи и се формираше "трети свят", който присъстваше на това световно игрище ту в качеството

на обикновен наблюдател, ту в качеството на площадка за противостояние на двете обществено-икономически формации и модели на развитие.

Днес в развитието на света вече фактически настъпи нов период на формиране в процеса на глобализация на геоикономическите и геополитическите "континенти на капитализма". От света на миналото той е наследил два главни принципа на конкурентоспособност, но тяхното фактическо съдържание сериозно се е променило. Преди всичко победата на капитализма в борбата със социализма показва, че определящо значение има максималната адаптивност на системата към променящите се условия и още едва предстоящите възможни промени. Едновременно решаващо предимство дава и привлекателността на предлагания от лидерите проект на бъдещето, а значи тяхната способност да интегрират около себе си максимално количество ресурси, възможности и последователи.

Затова утре световни лидери ще бъдат онези, които ще могат най-ефективно, тоест в изпреварващ порядък, да модернизират националната икономика и социалната структура според задачите и изискванията на бъдещата научно-техническа революция. И ще могат да направят това или непосредствено в сътрудничество, или в режим на максимално широка "бъдеща интеграция" с другите държави.

За Русия, повтарям още веднъж, такава ситуация е на първо място предизвикателство на сериозната вътрешна социално-икономическа модернизация. Нашата страна едва неотдавна се върна на "пътя на капиталистическото развитие". Тя има достатъчно голямо количество напрупани от съветско време не толкова лоши социални технологии, но също така и множество социални проблеми. Намира се в ситуация на сериозен дисбаланс на притежаваните от нея природни и социални ресурси за движение в бъдещето. Далеч не е решила напълно задачите на формирането и стабилизирането на нова политическа система. Накрая, всички тези проблеми е необходимо да се решават едновременно, при

това паралелно с търсенето на своето място в света на "глобалния капитализъм". Обаче ако всичко това не се направи, резултатът ще бъде напълно предсказуем: страната може не просто да се окаже в световните покрайнини, но и въобще да изпадне от бъдещето, да се окаже на "шосето за наникъде", да прекрати своето съществуване.

Енергията на развитието

Русия по силата на богатата си ресурсна база и развита индустриална промишленост обективно остава една от водещите икономически световни сили "на границата" на огнищата на постиндустриалната цивилизация. Обаче консервацията на суровинния, експортно ориентиран икономически модел, суровинният ръст на нашата икономика през последните години са обективен фактор за подхранването на изостаналостта.

Прави са икономистите и историците, които твърдят, че притежаването на природни богатства и суровини много често се обръща не в блага, а в "суровинно проклятие". Почиването на лаврите на тръбата и неграта, примитивното преследване на въглеводородите за експорт не само покриват очите с "нефтено перде", но и създават в нашето правителство парадоксалната ситуация на главоболие по повод на това, че излишните пари няма какво да се правят, освен да се "стерилизират", но в същото време тях като че ли ги няма. А всичко това заедно не позволява ефективно да се използват ресурсите, не дава време даже да се помисли как да се повиши икономическата ефективност на използване на суровините, да се съхрани значителна част от тях за потомците и едновременно да има средства за ускорено развитие на новите сектори на националната икономика и нейното глобално доминиране.

Възможно е наистина работата да е там, че

този, който няма суровини и главата и ръцете му не са заети с постоянното изпомпване на нефт и неговия експорт, просто има повече време, за да мисли.

Русия вече доста отдавна е отнесена към групата на страните с бързо набираща сила икономика, така наречената група БРИК (Бразилия, Русия, Индия, Китай). През 2005 година общият обем на БВП на тези страни е 25 % от световния, като по същото време дяловете на САЩ и Евросъюза съставиха по 20 % съответно.

Действително перспективите на това неформално и институционално неоформено досега обединение впечатляват. Обаче не трябва да си правим илюзии - за съжаление нашият дял не е най-голямата част от икономическата мощ в БРИК. Нещо повече, трябва да се обърне внимание и на такива аспекти. За разлика от другите държави в Русия сега се наблюдава негативна демографска ситуация, съкращава се населението на страната.

Освен това Русия пак се оказва не в най-изгодното положение, когато става въпрос за стратегията на развитие. В днешно време Китай осъществява сложен преход към нов, интензивен тип развитие, ориентиран на ресурсоспестяващ и екологично щадящ икономически ръст. Най-важният компонент на тази стратегия е и развитието на високотехнологичните отрасли. Така за изследвания, свързани с изучаването на различни наноструктури и нанотехнологии, Китай за периода 2003-2007 година е отделил около 240 милиона долара. Макар че това е значително по-малка сума от тази, която са вложили в този отрасъл САЩ (3,7 милиарда долара), все пак по нанопатенти КНР вече днес заема трето място в света след САЩ и Япония.

Подобна политика на модернизация на своята икономика, развитие на научните отрасли на производството провеждат Бразилия и Индия. Съвременна Индия бързо става компютърна свръхдържава. През 2006 година обемът на индийския национален експорт на програмното осигуряване и компютърните услуги е от порядъка на 31 милиарда

долара. Доходите на Индия от експорта на програмно осигуряване и услуги, дейността на контактните центрове и поддръжката на бизнес операции ще растат и към 2010 година ще достигнат 60 милиарда долара.

За сравнение: сумарните експортни приходи на "Газпром" през 2006 година са от порядъка на 37 милиарда долара. Експортът на нефт днес носи на Русия от порядъка на 80-100 милиарда долара, обаче това става при върхови цени. Числата на места са съпоставими, а някъде са плашещо твържествени. При това е необходимо още да се отчете, че ние разпродаваме невъзобновляемите национални богатства.

На този фон нашите сегашни представи за национално достойние и собствено енергийно величие доста избледняват, меко казано. Ако ние действително не искаме да бъдем "проклетни" преди всичко от нашите потомци, тази ситуация трябва да се промени.

Трябва да се разбере, че контролът над ресурсите е не само и даже не толкова контрол над тяхното добиване и експорт. Това преди всичко е контрол над тяхното съхраняване, възпроизводство, наличие в бъдещето, а също така контрол над увеличаването на тяхната стойност. Преобладаващата днес на ниво правителство и ръководство на руските нефтогазови компании философия за съжаление не отчита всичко това, а лежи в руслото на този суровинен модел на развитие, който Западът налагаше на Русия в продължение на последните 15 години. Израейки само ролята на доставчик на нефтогазови суровини за задграничния потребител, Русия може (и вече успя) да накара другите да се страхуват от нея. Но не може да ги накара да я уважават, да я смятат за равен партньор, да преразгледат общата оценка за нейната роля в съвременния свят.

Постоянно мъчещата Запада фантомна заплаха от "затваряне на вентила" предизвиква напълно реално противодействие. Тя провокира Запада към ускорена разработка на технологии за снижаване на зависимостта от енергийните суровини - технологии за енергийно спестяване, производ-

ство на алтернативни видове гориво и енергия. От друга страна, концепцията за "енергийна свръхдържава" предизвиква усилване на международния натиск върху Русия под формата на опити на ТНК и правителства да се вклинят в процесите на разработка на най-големите непокоснати руски находища в качеството на партньори на руските компании, да влязат в акционерния капитал на отечествените компании, притежаващи лицензи за усвояване на находища, да влияят на външната търговско-икономическа политика на Русия.

Суровинната ориентация към енергийна свръхдържавност става също така и източник на самоограничения, налагани от руското правителство на вътрешната социално-икономическа политика. Вече открито се признава, че Стабилизационният фонд, замислен като фонд за развитие и предпазна финансова възглавница, днес главно е предназначен да изпълнява функцията на стерилизация на парична маса. И е ясно, че този стерилизиращ механизъм е неефективен и изисква все повече самопожертвувания.

Стремежът към стерилизация остава всепоглъщащ. В полза на неугържимото натрупване на нефтогазови доходи възниква съзнателен отказ от използването на суровинните доходи за модернизация на страната - диверсификация на промишлеността, отказване от нефтеното пристрастяване, борба с бедността и формиране на социално-трудовия капитал чрез инвестиции в човека.

В угода на стерилизацията и натрупването досега е изместена на заден план такава задача като преориентирането на икономиката на страната, за сметка на благоприятната суровинна конюнктура, от експортноориентиран суровинен модел към модел на развитие на собственото високотехнологично производство. Разговорите за възстановяване на инвестиционните данъчни облекчения за частните инвеститори така си и остават разговори. Остава отказът от увеличаването на частните и държавните инвестиции в промишлеността и инфраструктурата. Темповете на ръст

на инвестиционните разходи на бюджета и размерите на гържавния Инвестиционен фонд принципно са несъпоставими с темповете на прираст на обемите на Стабилизационния фонд и златните и валутните резерви на страната.

Разбира се, Русия беше и в обозрима перспектива ще остане един от основните доставчици на суровини на световния пазар. Обаче при това е важно да се осигури произвеждащ тип развитие. Глобална конкурентоспособност и висока ефективност на икономиката могат да се осигурят само при отказване от залагането на евтини ресурси в качество то на наши конкурентни предимства. Напротив, такива предимства трябва да се търсят именно в увеличаването на капитализацията на ресурсите, които има страната, в увеличаването на степените на тяхната преработка и добавената стойност, в комбинирането на ресурсния потенциал със способността да се създават уникални технологии. Необходимо е да се преразгледа концепцията за развитие на Русия като "енергийна свръхдържава" в полза на производството и експорта не на суровини, а на енергийния продукт от преработката на тези суровини и енергийните технологии.

Русия притежава уникални възможности да стане от глобалните лидери по производство на нефтопродукти и продукти на нефтохимията. В редицата на световните лидери по запаси на суров нефт Русия се откроява с наличието на собствен научно-технически потенциал в сферата на добива и преработката на нефт, синтез на нефтохимическата и химическата продукция. С други думи, Русия по своите възможности побеждава развитите страни от Запада (техните технологии в сферата на нефтопреработването не са подкрепени със собствен суровинен ресурс с изключение на Норвегия). Да не говорим за латиноамериканските и африканските страни - експортъори на нефт, които нямат потенциал да се превърнат в самостоятелни изгачи на световния пазар на нефтопродукти.

При това едновременно с превръщането в нефтопреработваща и нефтохимическа държава е необходимо

да се търсят нови технологии за използването на енергийния потенциал на невъзобновяемите природни ресурси. Русия трябва да поставя пред себе си дългосрочни задачи за повишаване на екологичната и производителната ефективност на традиционните методи за добиване и преработка на полезни изкопаеми, за разработване на технологии за усвояване на нетрадиционните (неизползващи се днес като източници на енергия) "мръсни нефтогазоносни ресурси", за разработване на технологии за производство на енергия на основата на биологични и органични видове гориво.

Още един от най-важните ресурси е заемането на реалното световно лидерство в електроенергетиката. Вече днес независимо от явния дефицит на електроенергия вътре в страната ние експортираме генерираната от руските централи енергия. Обаче и досега отечествената генерация е крайно неикономична и нерационална, като се отчита, че използваните в руската енергетика природни горивни ресурси имат край.

Затова наред със задачите за преразглеждане на позициите по отношение на нефтения експорт си струва да се постави стратегическата задача за реорганизиране на генериращата енергия сфера. В нейната основа трябва да легнат преходът към преимуществено използване на неизчерпаемите ресурси за производство на енергия (развитие на водородогенерацията), внедряването на алтернативни видове гориво и повишаването на икономическата целесъобразност на тяхното употребяване, възстановяването на атомната енергийна промишленост. Това ще позволи да се излезе от експорта на крайни природни горивни ресурси (нефт и газ) под формата на експорт на изработената на тяхна основа електроенергия и да се заложи на глобалния експорт на иновационни технологии в енергетиката. Днешните преобразувания в електроенергийния отрасъл в недостатъчна степен отчитат тази потребност.

Вътрешната основа на "енергийната държавност" на Русия трябва да състави и последователното вне-

държаване на принципите на енергийното спестяване на всички нива - започвайки от държавните програми в икономиката и промишлеността и завършвайки с нуждите на личното потребление на жителите на Русия. В противовес на сегашното разграбване и разпродажба на невъзобновяемите ресурси и енергия държавата трябва да формира в обществото и бизнеса култура на екологичното, рационалното потребление на ресурси. В противен случай при съществуващото ниво на изразходване на енергия от руската икономика е невъзможно да се говори не само за устойчивостта на националния горивен баланс, но и за каквато и да е модернизация и диверсификация на икономиката.

Запазването на народа

Още през 1761 година великият руски учен енциклопедист и просветител Михаил Василевич Ломоносов в трактата "За запазването и размножаването на руския народ" е написал, че основната насоченост на действията на властта трябва да се заключава в "запазването и размножаването на руския народ, в което се състои величеството, могъществото и богатството на цялата държава, а не в обширността на територията, която е безполезна без обитатели".

Тази заповед е абсолютен приоритет и за днешния ден. Ако се опитаме да погледнем на ситуацията честно и откровенно, то в средносрочна перспектива пред Русия гостатъчно отчетливо се изправя най-страшното предизвикателство - окончателна демографска деградация и самоликвидиране на държавата. Ние действително и напълно реално можем да прекратим своето съществуване в този вид, в тези граници и в тези форми, в които знаем себе си в продължение на последните векове и които почитаме и смятаме за своя Родина.

Проблемът се състои още и в това, че даже най-

благоприятните прогнози, тоест ръзък ръст на раждаемостта и едновременно увеличаване на средната продължителност на живота, могат да доведат до повишаване на демографската натовареност на руското общество, тоест броят на нетрудоспособните групи расте. Увеличаването на демографската натовареност може да усложни решаването на задачите на модернизацията на икономиката.

В началото на 2000-те години нивото на демографската натовареност в Русия беше от порядъка на 700 нетрудоспособни жители на хиляда работещи. Сега, по силата на особеностите на руската възрастова пирамида, тази натовареност спадна и е едва ли не най-ниската през последните 50 години. Това е съществен фактор за стабилизирането на руската икономика, макар че даже при тези условия руската пенсионна система е дефицитна и неефективна. По-нататък нас ни чака само влошаване на ситуацията: "прозорецът на демографското благоприятстване" ще се затвори, числеността на трудоспособното население ще започне да намалява, при едновременен ръст на по-големите възрастови групи и снижаване на дела на децата в населението. Кое то само по себе си е най-неблагоприятният модел на демографска динамика както в текущ план (ръстът на демографската натовареност вече в средносрочна перспектива ще е такъв, че на един работещ ще се падат повече от един нетрудоспособен), така и в стратегически мащаб (нарастване дела на пенсионерите над дела на децата).

В тези условия най-важният фактор за демографската безопасност на страната е не толкова повишаването на нивото на раждаемостта, а може би на първо място изясняването на ценностите на живота. Руската нация няма да оцелее, ако не осъзнае взаимната отговорност и на държава, и на самите граждани за "екологията на живота" в буквалния смисъл, за опазването на всеки човешки живот.

За това, колко незрели са проблемите и необходимостта от промени в развитието на човешкия капитал и културата на живот на обществото, свидетелстват цифрите. Броят на убийствата в страната прескача границата: 22

убийства в година на 100 хиляди души в Русия при среден показател за Европа 1-2 на 100 хиляди души; 24 смърти в резултат на ПТП на 100 хиляди души - при средно девет в Европа. В ежегодния доклад на ООН, публикуван през 2006 година, се съобщава, че в Русия шансовете да се умре млад са 31,6%. За сравнение - в САЩ този показател е равен на 11,8%, а в Норвегия, която е лидер по рейтинг - само 8,4%, 4 пъти по-малко отколкото в Русия. По продължителност на живота Русия изостава от западните страни и Япония с 15-17 години и се намира в една редица с Монголия, Мароко и Гватемала.

Избяването на Русия от кошмара на тези цифри и съпоставяния предполага на първо място ликвидирането на такива явления като високата смъртност в трудоспособна, в това число и млада, възраст. В частност заради ниското качество на системата за профилактика на заболяванията, отсъствието в обществото на необходимата култура на грижа за своето здраве, разпространеността на асоциалното поведение (криминализация на обществото, наркомания, пиянство, масово пушене, разпространение на СПИН и т.н.), а също така заради отсъствието в самата държава на необходимата философия за защита на живота на всеки човек.

В този смисъл трябва да се оценяват и недопустимите за бъдещето на страната разноски за некачествена инфраструктура и култура на всекидневен живот. Типичен пример, който показва комплексността на който и да е проблем от подобен род, е огромният брой смърти в ПТП. Това става едновременно и заради лошите пътища, и заради лошите отечествени автомобили и придобиването на стари чуждестранни марки, и заради навика да не се спазват правилата за движение по пътищата - от непоставения колан до пиянството зад волана. Кое то на свой ред е следствие не само от ниската гражданска култура и недооценяването на ценността на своя живот и живота на околните, но също така резултат от "всекидневната корумпираност" - и на държавните органи, и на самите граждани.

Не по-малко важен и недооценяван днес аспект на демографската политика също така е структурата на

териториалното разселване. Населението на Русия не просто се съкращава, но все повече се концентрира, нас ни заплашва на практика тотална депопулация на отделни региони на страната. Досега част от територията на Русия - това са само зони на огнищно "пионерско" усвояване, където няма постоянен и редовен живот, откъдето хората се стремят да се махнат. Така например заради отрицателния естествен прираст и миграционния отток в Таймирския, Чукотския и Ненецкия автономен окръг намаляването на числеността на населението според прогнозите ще бъде до 35% към 2015 година. Това означава, че фактически контролът над тези територии може да бъде изгубен. А все пак територията само на тези окръзи е от порядъка на 2 милиона кв. км, което приблизително е равно на територията на Мексико - държава, заемаща 14-о място в света по територия.

Когато говорим за държавната политика в нейното пространствено измерение, то това преди всичко е именно способността да се засели и усвои пространството, способността за неговата колонизация, култивиране, развитие. Ако ние не правим това, ще го направят други. Запазването на целостта на страната в съвременния свят означава също така способност на обществото да усвои своята страна, умело и ефективно да се разпорежда с нейните богатства. Иначе други страни, цивилизации и народи рано или късно ще започнат не просто да проникват на неусвоените и фактически изоставени територии, но ще ги колонизират и асимилират.

По-малко обсъждан, но крайно важен въпрос е нарастващата урбанизация на Русия, концентрирането на населението в големите градове и в частност в мегаполисите. Световните тенденции показват безперспективността и пагубността на този път, необходимостта от съображения за демографска и национална безопасност да се съдейства за дезурбанизация - намаляване на големината на градовете, растеж на предградията и техните агломерации, връщане на населението към земята.

В този случай би било интересно да се обърнем

към примера на САЩ, единствената развита страна, където се наблюдава позитивна демографска ситуация, тоест чието население продължава да расте. Сред останалите фактори, обуславящи това явление, се набираща на очи фактът, че в САЩ част от населението, живеещо в предградията, е нараснала и съставлява в днешно време 50%. Налице е процес на дезурбанизация, тоест преместване на част от населението от градовете в предградията, в селата. Като се отчитат възможностите на постиндустриалното общество, това води до повишаване на качеството и условията на живот, увеличаване на неговата продължителност, ръст на раждаемостта, подобряване на здравето на населението, избягващо се от екологичната и стресова "свърхнатовареност на мегаполиса".

Затова съдействието на процеса на дезурбанизация в Русия, оттокът на населението от мегаполисите към предградията, реализирането на програмата за развитие на малките градове и редица подобни мерки днес са критично важни и значими за Русия. Необходимо е да се изравнят и икономическите условия на съществуване, и цялата инфраструктура на живота, качеството на "жизненото пространство" в града и селото. Масовият селски среден клас, масовият и многодетен "селски буржоа" - именно това днес ни е необходимо преди всичко.

Не по-малко остър е проблемът с миграцията. В последно време все по-популярна става гледната точка, че само Русия да отвори врати пред желаещите, демографският спад ще бъде неутрализиран с масиран приток на мигранти. Редовният приток на мигранти през последните години като че ли снижи остротата на демографската криза в Русия. Но този въпрос е повече от спорен. Миграционният поток днес се характеризира предимно с трудовата и временната миграция. Този процес съдейства за развитието на икономиката, но не оказва принципно влияние върху решаването на демографските задачи на Русия. Нещо повече, социокултурната натовареност на обществото само нараства, в Русия се увеличава количеството на "гостите" у дома, но не се решават проблемите на самия дом.

Ефективност на механизма за регулиране на миграционните потоци може да бъде достигната само при съчетаването на два ключови момента. Първо, необходимо е да се организира "кръговрат" на нискоквалифицирана работна сила от чужбина за решаването на конкретни проблеми на конкретни региони, но с минимални възможности за натурализация на такава работна сила. Второ, миграционният поток трябва да бъде способен да попълва постоянно пълноправно население на Русия (тоест общността на руските граждани) с висококачествен "човешки ресурс" (висококачествен по културни, езикови, образователни и възрастни параметри).

При това в последния случай често и правилно се обсъжда въпросът за разширяване на програмите за завръщане на съотечествениците, които тъкмо и трябва да създават друго качество на миграцията и миграционната политика. Обаче към този въпрос също трябва да се подхожда внимателно. Съществува опасност, че в случай на масов приток на съотечественици в страната (а руската диаспора е една от най-големите в света) ние можем окончателно да изгубим влияние над съпределните ни държави. А такава перспектива може да не е съвсем правилна с оглед на необходимостта от осигуряването в бъдеще на нова интеграция на постсъветското пространство.

В заключение, струва ми се, че съвременната руска демографска и миграционна политика не отчита вероятно най-важния и най-мощния ресурс за осигуряване на ускорено и качествено развитие на потенциала на страната. Заедно с модернизацията на икономиката, промяната на нашата енергийна стратегия и развитието на постиндустриалния сектор ние трябва да инвестираме в "създаването" на нови социални групи, които тъкмо и трябва да развиват Русия в това качество.

Обаче по оценките на експертите ежегодните преки загуби от "изтичането на мозъци" ни струват не по малко от 3 милиарда долара, а сумарните (като се вземе предвид пропуснатата изгода) са 50-60 милиарда долара. Заграница при това са изтекли по различни оценки не по-малко

от 100 хиляди души. Примерно още 30 хиляди работят в западни институти на временни договори. Досега ежегодно нашата страна губи хиляди висококвалифицирани специалисти (често - обучени по бюджетни програми, тоест за сметка на държавата). Основната маса от заминалите са физици, биотехнолози, информатици. Тъкмо тези професии осигуряват днес глобалното лидерство, на тях се гледат сегашният и бъдещите етапи на НТР.

Още по-съществен е обемът на "вътрешната емиграция" на същите тези "мозъци". Примери за последната са преквалификацията (например преминаването в сферата на бизнеса, политиката или управлението) или заубата на научни школи, която се съпровожда от ниски доходи и социална маргинализация на учените. В резултат по същите експертни оценки в Русия на всеки емигриращ учен се падат 10 напускащи науката вътре в страната. Като цяло през 1990-те години по различни причини руската наука са напуснали 577 хиляди от общо 992 хиляди учени, тоест числено тя се е съкратила с 58%. Средната възраст на зетите специалисти е 48 години, на кандидатите на науките - 53 години, а на докторите на науките - 60 години.

През последните 15 години държавата почти напълно се отдръпна от науката, а бизнесът така и не прояви интерес към нея, защото беше повече погълнат от суровинния експорт, от преразпределянето на активите и в най-добрия случай от изразходването на стария научно-технически потенциал. В резултат се случи това, което и трябваше да се случи. Фундаменталната наука не е такава област, която може да се финансира частично, получавайки непълен резултат. Финансирайки половината от потребностите на науката, ще получиш полза от един процент.

Освен това хроничното недофинансиране от страна на държавата и спецификата на бизнеса от периода на "първоначалното натрупване на капитала" доведоха също така до задълбочаване на проблема с придвижването на научните разработки на пазара, разрывът между фундаменталната и приложната наука се увеличи. А в съвременния свят без

пяхнатата тясна интеграция са невъзможни нито сериозното иновационно развитие на икономиката, нито успешността и ефективността на самите фундаментални научни изследвания. В резултат на това днес руската наука в най-добрия случай дава на обществото възможност да се хваща за "прегните линии" на развитието от 80-те години на миналия век, но е съвършено неадекватна към задачите на развитието на Русия и целия свят в близко бъдеще.

Съгласно "Националният доклад за развитие на човешкия потенциал на Русия за 2004 година" сега Русия заема по-малко от 1% на световния пазар на наукоемка продукция, а САЩ - 40%. При това нашите учени емигранти, живеещи само в САЩ, осигуряват до 25% от американското производство на указаната продукция, което е 10% от световния пазар. По такъв начин руските учени емигранти само в САЩ произвеждат 10 пъти повече наукоемка продукция, отколкото техните колеги, които са останали в Русия.

Великият Ломоносов отбелязва, че не е толкова важно да се привличат в страната нови жители, колкото умението да се създават условия, които ще накарат нейните сегашни обитатели да се откажат от търсенето на "по-добра съдба". Ако държавата не започне да решава този въпрос, проблемът със загубата на интелектуалния потенциал и качеството на човешкия капитал ще се окаже фатален за страната. Русия, за разлика от нейните отделни граждани, не може да намери някаква "по-добра съдба" извън самата себе си.

Евразийският съюз

Още един фактор, който предопределя бъдещето на страната, е това, че ХХI век е епоха на формирането на големи "геополитически материци", на нови междудържавни и наддържавни политико-икономически системи, на глобални общи пазари, на културни и информационни "ареали на влияние".

Близко е завършването на формирането на единна Европа. Съществува американският проект за "идеологическа империя на свободата". Постепенно нараства експанзията на китайските диаспори и формирането на своеобразна културно-демографска и икономическа "световна Поднебесна". Бързо се усилва икономически и политически Асоциацията на страните от Югоизточна Азия (АСЕАН). Очевидни са перспективите на интеграционните обединения на Латиноамериканския континент, включително и формирането на южноамерикански общ пазар, и геополитическото израстване на Южна Америка, в това число в идеологическото противопоставяне със Северна Америка и нейния лидер САЩ. Замислят се за създаването на "общ пазар" даже процъфтяващите в условията на сегашния нефтен бум арабски държави от Персийския залив. В последно време звучат даже идеи за формирането на "африканска федерация". На практика във всички тези случаи се обсъждат перспективите за въвеждане след време на единна валута, както това вече стана в Евросъюза.

Всичко това и много други неща са признаци за нов свят и примери за нов тип съществуване и развитие на държавите в него. В този свят способността да не изпаднеш от общия поток на развитие се определя от наличието в държавата или групата държави на собствен глобален интеграционен проект, позволяващ да се развиват и да укрепват своите позиции. В това число пред лицето на такива нови явления от световен мащаб като международния тероризъм или възникването на инфраструктура на институциите и механизми за "външно управление" на развитието на едни или други страни. В крайна сметка даже такива понятия и явления от съвременния свят като "несъстояли се държави" и "държави аутсайдери" често отразяват преди всичко именно отсъствието в съответните държавни структури на глобални интегративни възможности или техните изключително изолационистки стратегии за развитие.

Какви са пред лицето на подобни тенденции за развитие на съвременния свят перспективите на Русия? Преди всичко е необходимо да се напомни, че СССР навремето е бил

в много отношения аналог на подобен проект за формиране на "геополитически материк". В това число и затова ние справедливо смятаме разпадането на Съветския съюз за най-голямата геополитическа катастрофа.

Що се отнася до сегашното положение на Русия и други постсъветски държави, то те в дългосрочна перспектива имат предвидено три възможни варианта за бъдещо и собствено геополитическо развитие.

Първо, могат да се присъединят към един или друг глобален проект, както например това направиха много страни от бившата Източна Европа и Прибалтика, влизайки в Евросъюза.

Второ, могат рано или късно да попаднат под външно управление и по този начин да бъдат включени в един или друг глобален проект, но при явно неизгодни и подчинени условия. За съжаление днес признаци за подобно развитие на събитията се наблюдават в редица страни от ОНД.

И накрая, последният вариант - да намерят в себе си сили за реализиране на собствен глобален интеграционен проект и да запазят на съюзна основа своята самостоятелност и субектност в новия свят.

Въпреки принадлежността ѝ към европейската цивилизация, просто присъединяване на Русия към интеграционния проект на Евросъюза обективно е невъзможно. Такъв експеримент най-вероятно би завършил лошо за двете страни - заради невъзможността да се асимилира целият комплекс от политически, икономически, социокултурни, че и собствено геополитически проблеми, които биха възникнали в резултат на това.

Между другото аналогични проблеми с "възсъединяването" с Европа са характерни и за някои други страни от бившия СССР. След завършването на последната вълна на разширяване и интеграцията на България и Румъния Евросъюзът в дългосрочна перспектива ще бъде затворен за понататъшно разширяване. Ще се адаптира към новите граници и новото ниво на обединяване, преодолявайки вътрешното напрежение, създадено както от последните вълни на разши-

ряване, така и от оказалия се толкова труден процес на приемане на единната европейска конституция.

Като резултат например Украйна рискува да се превърне в такъв "вечен кандидат" за членство в ЕС, както е Турция. При това от примера на Турция добре се виждат последициите от подобна ситуация - ръст на "евроскептицизма" вътре в страната, осъзнаване от държавата на "висящото" си положение, тоест на невъзможността да реализира в статута си на "кандидат" собствен проект и стратегия за развитие.

Освен това Русия не може да си позволи да избере стратегия на бавно, в продължение на 20-30 години, присъединяване към Европа. Такова присъединяване би могло да се съпровожда с угасване на самостоятелната роля на Русия в света и отслабваща способност да се противопоставя на външни заплахи. Не е изключено в такъв случай след няколко десетилетия в Евросъюза да влизат "Кьонигсбергската република" и "Централночерноземната федерация".

Очевидно е, че подобна ситуация противоречи на националните интереси, а логиката на световното развитие ни диктува необходимостта да действваме, ако не днес, то в обозримо бъдеще. Към 2050 година и даже по-рано на Русия обективно ѝ предстои да интегрира около себе си и своя проект за бъдещето част от света, преди всичко постсъветското пространство и "света на съотечествениците".

Всички интеграционни формати в пространството на бившия СССР за решаването на подобен род интеграционни задачи засега са неефективни. Да, в сферата на сигурността ефективно осъществява своята дейност Организацията на Договора за колективна сигурност. Относително успешен пример за икономическа интеграция е ЕврАзЕС. Обаче родилните петна на "ОНД цивилизования разбод" продължават да тровят опитите и реалните перспективи за по-бързо, дълбоко и мащабно обединяване.

На свой ред нямат реални интеграционни перспективи и проектите от типа на ГУАМ. Като се абстрахираме от гръмките декларации, единствен смисъл на тяхното

съществуване се оказва стремежът да докажат своята независимост от Русия. При това да докажат даже не на самите себе си, а на авторите на другите глобални интеграционни проекти.

Следователно е необходимо да се открие "ядрото на интеграция", каквото преди 50 години в Европа беше френско-германското партньорство. В нашите условия такъв нов интеграционен проект, "интеграционно ядро" в перспектива може да стане създаването на Евразийски съюз, способен да обедини на първия етап Руската федерация, Беларус и Казахстан.

От всички държави от ОНД именно в Русия, Беларус и Казахстан политическите елити и народи имат най-голям потенциал и готовност за пълноценна интеграция, въпреки всички съществуващи текущи трудности и проблеми. Именно нашите държави днес са достигнали най-голямо текущо ниво на интеграция. То примерно съответства на нивото на интеграция на страните от сегашния Евросъюз в началото на 80-те години на миналия век.

Това означава, че, използвайки европейския опит, в рамките на Евразийския съюз в обозримо бъдеще може да се реализира програма за интеграция до ниво, съответстващо на сегашното състояние на Евросъюза. Да се сформира система на наднационалните органи. Да се стигне до формирането на общо икономическо, инфраструктурно, политическо пространство. Да се сформира единна външна политика и политика на сигурност. Да се създаде единно гражданство и единна валута. Да се разработи и приеме единна Конституция на Съюза.

Икономическите и геополитическите въпроси на дълбокото ниво на интеграция с другите постсъветски държави могат да се разглеждат като стратегически, дългосрочни задачи. И да се решават в бъдеще според "разширяването на Евразийския съюз" (по аналогия с процесите и "вълните" на разширяване на Европейския съюз). А такива "вълни на разширяване" задължително ще последват. Щом Европейският съюз покаже своята ефективност и интеграционна привлекател-

ност.

Това неизбежно ще се случи, защото в съвременния свят глобалната конкурентоспособност може да бъде осигурена само благодарение на интеграционните процеси. Интеграцията е ефективен механизъм за повишаване на благосъстоянието, нивото на живот на обществата и всички граждани на обединението. Тази цел се достига чрез макроикономическо регулиране, създаване на единна политическа и съдебна система, формиране на общ мобилен и свободен пазар на труда, институция за единно гражданство и много други решения.

Интеграцията дава възможност на националните икономики за формиране на общ пазар и за разширяване на търсенето, които днес са ключово условие за ускоряване на икономическия ръст на Русия и структурното реорганизиране на икономиката, за излизане от експортно-суровинния модел на развитие. Едновременно с това интеграционните механизми позволяват да се сформират принципно нови отрасли и сектори на глобалната икономическа конкурентоспособност.

На свой ред създаването на макроикономическия "пакт за стабилност" и формирането на единно валутно пространство за интегриращите се държави ще позволи съществено да се повиши не само тяхната роля в световната икономика, но и да се създадат допълнителни импулси за привлекателността и разширяването на интеграционното обединение. Това пак съдейства за неговата глобална устойчивост и "суверенитет".

И накрая, резултатът на реализацията от Русия съвместно с другите постсъветски държави на своя обединителен процес трябва да бъде създаване на "общо пространство" за взаимодействие и партньорство на двата глобални интеграционни проекта - нашия и европейския, което ще позволи съществено да се увеличи тяхното системно и съвместно влияние в новия глобален свят.

* * *

Пътят на Русия към бъдещия СВЯТ

Днес Русия е в ситуация на решаващ избор. От това накъде и как ще тръгне страната през близките 5-7 години, какъв избор ще бъде направен в принципните въпроси на социално-икономическата и външнополитическата стратегия, в много отношения ще зависи съдбата на Русия за няколко десетилетия напред чак до "Рубикона на столетието" - 2050 година.

Стратегическите цели за развитие на страната трябва да бъдат определени и възприети от държавната политика вече в близка перспектива. Решенията трябва да се вземат, давайки си сметка, че запасът от време за маневри не е толкова голям, колкото ни се струва или колкото ни се иска. Под влияние на факторите и тенденциите на глобалното развитие това "време за размисъл" само ще се свива и съкращава.

Ключов тренд на глобалното геополитическо и геоикономическо развитие в близките десетилетия ще остане свиването на пространството на планетата под влияние на глобализирането на икономиката и ръста на числеността на населението на Земята. Ще се ускори научно-техническият прогрес при относителна неопределеност на същността на бъдещата НТР и конкуренция за лидерство в нея, усилваща диспропорцията в развитието на различни политически и международни субекти. Все по-голямо значение ще има прогресиращият дефицит на традиционните невъзобновяеми ресурси на планетата при повсеместен ръст на стандартите на потребление. Ще се запази и усилва тенденцията към формиране на големи наднационални геополитически материци на бъдещето, чиято конфигурация и конкуренция ще преопредели особеностите на новия световен ред и новата политическа карта на света.

Намирането от Русия на оптимален сценарий за развитие до 2050 година по определящ начин зависи от способността да се преосмислят в глобалния контекст новите изисквания, предявени от времето към държавата и обществото. Да се премине от стратегията за стабилизиране

на страната към решаването на задачите на качествено модернизационно развитие. Да се намерят необходимите за това ценности на националното единство. Да се разбере в какво се състои необходимото съдържание не на формалния, а на реално работещия в новия свят държавен суверенитет.

Като изходим от всички вече проанализирани в книгата фактори и тенденции, за Русия успешният "щурм на бъдещето" е свързан с изпълняването на три основни изисквания, като при тяхното игнориране или недостатъчното им вземане под внимание е възможен "срив" на страната с траектория на движение напред и нейното изпадане от потока на световната история.

Първо изискване - икономическа състоятелност на държавния суверенитет и руската нация, което означава преди всичко отказ от суровинния модел на развитие и ефективна структурна модернизация на икономиката и националната инфраструктура.

Ако Русия недалновидно запази и продължи да възпроизвежда суровинния модел на икономика, а националните резерви и ресурси, които трябва да се използват за качествена икономическа модернизация, продължат да се умъртвяват във "фондовете за консервация на изостаналостта", Русия може да очаква негативен сценарий "Инерция на изтощението".

В този случай в икономически план ще укрепне текущият профил на развитие на икономиката. Постепенно ще започнат да отмират системите на "балансираното производство", които за суровинната икономика са "апендикси" - тежката обработваща промишленост, високотехнологичните и наукоемки предприятия. Ще има постепенна деградация на ВПК и на отечествената наука, като загубата на техния потенциал ще означава преминаването ни на "точката на невъзвратимост" в авангарда на световното развитие и в числото на страните - лидери на планетата.

Зависимостта на руската икономика, а значи и на социалната политика от колебанията на международни-

те пазари ще нараства. Перспективата за превръщане в про-словутия "суровинен придатък" ще стане безалтернативна реалност, а при възможна интернационализация на контрола над природните ресурси фактическият център на управление на страната ще се премести навън. При такова развитие на събитията Русия я чака безволно "доживяване на последните си дни", стремително свиване на периферията на глобалната геоикономика и политика без всякакви надежди за бъдещето.

Второ изискване - демографска достатъчност на държавния суверенитет и на руската нация, за която са необходими не само съхраняване и умножаване на руския народ, но и ново качествено усвояване на териториите на Русия и нейните ресурси, създаване на необходимия за модернизацията "човешки капитал".

Освен това при неизпълнение на това изискване Русия я чака сценарий на национален крах, който условно може да бъде наречен "Поглъщане от пустотата". Ако не изработи ефективна програма за демографска реорганизация и нарастване на качеството на човешкия капитал, Русия в перспективата на няколко десетилетия ще се превърне в глобалния смисъл в "празно пространство".

В него ще отсъства единна държавност, отделни региони ще се окажат в крайна сметка отскубнати и асимилирани от съседните страни, неговите ресурси ще се интернационализират. На всичко отгоре в това пусто пространство като в резерват ще бъдат хвърлени всички проблеми на съвременния свят (миграционни вълни, екологични отпадъци, международен тероризъм и така нататък).

Трето изискване - глобализационна адаптация на държавния суверенитет и формиране на геополитически материк за руската нация, което в перспектива ще изиска разработване на проект за интеграция около себе си, свое виждане и стратегия на движение в бъдещето на част от страните и народите от съвременния свят.

Даже при реализирането на относително успешна и активна икономическа и демографска модернизация на

щата страна няма да достигне поставените пред нея цели, ако игнорира задачите на външната цивилизационна интеграция и адаптация. Тогава нас ни чака "Изоставането на изолационизма".

Основна тенденция ще стане тоталната консолидация на центровете на сила по периметъра на границите на Русия. При това "затварянето" на Русия в себе си ще я лиши от възможност да оказва принципно влияние на глобалното развитие и ще я постави в зависимост от взаимодействието и конфликтите между обграждащия я нов "санитарен кордон" на геополитическите материци.

Превръщането на Русия в подобна геополитическа периферия не само ще затвори за нея възможностите за икономическа експанзия, но и ще я направи предимно обект на търге и размяна във формирането на глобалния компромис между новите конкуриращи се световни центрове. По-нататъшната перспектива сочи пак разделяне на руските ресурси, а също така начало на разнопосочна експанзия на геополитическите материци на територията на Русия. Тази експанзия предполага отначало ценностно и идеологическо привличане на отделни големи региони от страната към различни проекти на бъдещето (европейски, китайски, ислямски), а след това тяхното териториално поглъщане.

Оптимистичният и необходим на Русия сценарий за развитие до 2050 година предполага безусловно изпълнение на трите горепосочени изисквания. За да се осигури перспектива за достигане на тази цел, е необходимо още сега, в днешния ден, да се формулират и поставят много, много обективно на зрели задачи, да започнат да се правят много, много конкретни стъпки напред, от които "тукла по тукла" ще се строи необходимата на Русия за десетилетия напред траектория на глобално развитие.

Вече в близка перспектива е необходимо да се премине към практически действия в модернизацията на системата на международните институции и ролята на Русия в тях. За нас е необходимо да водим нещата към образуване-

то на нова глобална коалиция за осигуряване на световно лидерство, в което никой няма да има контролния пакет. Оптималният сценарий предполага постепенно, без катаклизми снижаване на непосилната отговорност на Съединените американски щати за световните дела и тяхното самомнение относно товара на такава отговорност с пропорционално увеличаване дела на участие на другите глобални субекти, които са способни на конвенционална, отговорна дейност на световната арена.

В крайна сметка ние трябва да признаем, че случилото се през последното десетилетие излизане на САЩ "от себе си", претенциите на Съединените щати за световно едноточие и опитите за експанзия на американския суверенитет буквално върху всички световни дела имат редица съвършено очевидни причини. Една от основните е загубата на ефективност на по-рано съществувалите международни механизми за създаване и вземане на решения, съответстващи на институциите за международна колективна безопасност. Освен това през последните години световната общност така и не можа да се придвижи сериозно към реалното, а не само словесно осъзнаване на този проблем. Към реалната, а не само ограничаваща се с благи намерения и пожелания работа по модернизацията на съществуващите международни институции и формирането на тяхна нова система, отговаряща на съвременните реалии, новите глобални предизвикателства и задачи.

Ето защо вече повече от актуална е задачата за реформа на ООН и нейния Съвет за сигурност, призвана да възроди ролята на организацията и окончателно да спре възможностите за "еднополярни" стратегии в съвременния свят. Така и близането на Русия в СТО не трябва да се свежда просто до изпълняването на инструкции. То трябва да се използва за активна работа по модернизацията на организацията и създаването на по-справедливи правила за международна търговия.

Днешната СТО посяга на правото на държавна

подкрепя на националните производители в полза на интересите на вносителите на продукцията. Стремещът да се оградят световната търговия от намеса от страна на националните правителства не съответства на реалиите на новия свят и тенденциите на неговото развитие. Новите правила на играта на световните търговски пазари трябва да изключат дискриминирането на страните в зависимост от времето на тяхното присъединяване към СТО, а също така да оставят на националните правителства правото да дават насока за развитие на вътрешните пазари и да съдействат на тези национални производители, чиято дейност е критична от гледна точка на концепцията за съхраняване на националната идентичност.

Несъмнено в близките години повече от остро ще възникне и въпросът за създаването на нов Глобален екологичен пакт за устойчиво развитие, тъй като системата на Киотския протокол не само е частична мярка, но и стремително остарява даже без да започне да работи пълноценно.

Ключово значение придобива постигането през 2007 година на ново стратегическо споразумение с Евросъюза. Такова споразумение в перспективата на близките десетилетия е способно да стане основен документ, определящ модела на нашите взаимоотношения с глобалната коалиция на Запада, при това не само в енергийната сфера. Именно заради това на неговото изработване и търсенето на баланс на интересите е необходимо да се отдели особено внимание. Едновременно с това напредъкът в създаването на система на "единни пространства" с Евросъюза трябва да се използва за отработването на интеграционни технологии в постсъветското пространство, като се отчита перспективата за бъдещ преход към създаването на Евразийски съюз.

През близките години трябва да се предприемат усилия за формализацията и институционализирането на сега виртуалната група БРИК. Очевидно е, че формирането на реалните контури на сътрудничество и интеграция на четирите "лидера на бъдещето" в лицето на Бразилия, Русия, Ин-

дия и Китай ще има съществено значение за укрепването на съвместното влияние на тези страни в глобалната икономика и политика. В перспектива към коалицията БРИК могат да се присъединят и други бурно развиващи се страни. При това Русия, притежавайки статута на постоянен член на Съвета за сигурност на ООН, а също така на член на Г-8, може да създаде условия за укрепването на позициите на Бразилия и Индия в ООН и едновременно да стане модератор на диалога на старите икономически лидери в лицето на влизащите в Г-8 западни страни с новите икономически лидери в лицето на БРИК, увеличавайки по този начин още повече своя потенциал за влияние върху глобалната политика.

Непосредствено в рамките на Г-8 основната задача на Русия ще бъде да остане в средносрочна перспектива диалогът с "коалицията на Запада", включително снижаването на еднopolярното доминиране на САЩ даже в рамките на самата тази коалиция и нейната глобална стратегия.

Като цяло Русия трябва и по-нататък да развива и увеличава плуралистичната стратегия за присъствие в разнообразните по своите принципи, стратегии, географски ареали и състав на участниците международни организации за сътрудничество и диалог. Освен Г-8, възможните за институционализация в бъдеще организации БРИК и например "газовата ОПЕК" това са и Шанхайската организация за сътрудничество, и Азиатско-Тихоокеанският форум за икономическо сътрудничество, и партньорството с Евросъюза, и интеграционните проекти в постсъветското пространство - от рамковото ОНД до изискващите ефективно развитие ЕвразЕС и ОДКС.

Именно такава стратегия в съвременния свят е способна да пусне "мултипликатора на глобалното влияние", чийто механизъм е основан на това, че "ресурсите за участие" в международните проекти за сътрудничество, с които разполага Русия, няма да се сумират, но ще се умножат, ако държавата бъде способна да организира взаимодействието между такива проекти и придобие най-добрите на-

вици на интегратор в сравнение с другите страни.

Едновременно с решаването на глобални задачи на международната арена Русия трябва да реализира редица определящи стратегическата перспектива проекти и програми за вътрешно социално-икономическо развитие.

Преразглеждането на мястото и ролята на Русия в системата на глобалното енергийно осигуряване открива продуктивен изход от загънената улица на финансовата политика на правителството. Отказът от увеличаването на ресурсния експорт в полза на експорта на продукция с висока степен на преработваемост и експорта на технологии сваля от "дневния ред" на бъдещето проблема със стерилизацията на леко спечелените нефтогазови доходи и очистването от тях на реалната икономика на страната. Излизането на Русия от примката на икономиката на "суровинния придатък" ще позволи да се откажем от сегашната идеология на Стабилизационния фонд (независимо от това как ще се нарича той), досега съществуващ като фонд на "забраната за развитие".

След като излезе от експортно-суровинната зависимост, след като се преориентира към собствено производство и експорт на готова продукция в енергийната сфера, след като получи импулс за развитие на отечествената промишленост и научно-техническия прогрес, икономиката на Русия ще може безболезнено да всмуква в себе си "енергийните доходи". Глобалната борба за лидерство в енергийната сфера, за търсене на пътища за решаване на глобалните световни проблеми обективно ще способства за използването на "благородните" нефтени доходи за нуждите на социалното развитие на страната и осигуряването на националната сигурност.

Що се отнася до сегашните вече натрупани "мъртви резерви", то тяхното връщане към живота и използването им за благото на Русия по старому изисква отделянето от сегашния Стабилизационен фонд на Фонда за развитие на Русия, Фонда на бъдещите поколения. Тук трябва да се

използва госта широко разпространената в света практика, когато се създава не един, а два фонда, единият от които играе ролята на антикризисна финансова "възглавница" за бюджета, а другият е предназначен за целите на развитието. Трябва да се разбере, че да се формира Фонд за развитие, Фонд на бъдещите поколения, означава не отново да се пестят средствата с лихва (от това вече се преситихме със Стабилизационния фонд), а тук и сега да се влагат средства в развитието на страната, развитието на икономиката, решаването на демографските, инфраструктурните и другите стратегически задачи на развитието на Русия.

При това ако "спестовният" Стабилизационен фонд може да остане да се ръководи от правителството, то определянето на приоритетите и направленията на използване на Фонда за развитие трябва да се предаде или на специалния Съвет при президента на Русия, или на вече съществуващия Съвет по реализация на приоритетните национални проекти и демографска политика. Предвиждайки при това съответното разширяване на самата система на националните проекти, преди всичко за сметка на програмите за диверсификация и иновационно развитие на икономиката. Да подчертаем: именно икономиката!

Това означава, че съществена част от днешните нефтени доходи трябва да бъде насочена целево към осигуряване на държавната част от задължения в инфраструктурната, социалната и модернизационната сфери. Това преди всичко е ориентираното към "свърхиндустриализация" и към участие в новата НТР структурно реорганизиране на икономиката. Възраждане на науката, формиране на мощен иновационен производствен сектор и система на приоритетните за Русия приложни научни направления. Изпреварващо финансиране на реформиращите се социални сектори, развитие на националната инфраструктура, реализация върху дългосрочна основа на програмата за "запазване на народа", демографско възстановяване и ръст на страната.

Като се отчита отказът от експортно-суро-

винната икономика, необходимостта от преориентация на производствените фондове на Гривно-енергийния комплекс, особено е назряла и потребността в избор на идеология за развитие на транспортната инфраструктура на страната. Външната енергийна транспортна система трябва да бъде не само и не толкова ориентирана към доставки на втечнен природен газ и нефт на Запад и в страните от Азиатско-Тихоокеанския регион, колкото да се стимулира бъдещият експорт на енергопродукти. Суровинната специализация е необходима за вътрешната енергийна транспортна система - за съединяване на новите преработващи производства вътре в Русия с руските находища.

Трябва още веднъж да се подчертае, че в новото столетие колкото повече време минава, толкова повече глобалните процеси ще се определят от екологичното и биологичното оцеляване на човечеството. От отсъствието на нови неусвоени земи и предели на тяхната експлоатация. От демографските граници. От увеличаващата се конкуренция за достъп до плодородна почва и чиста вода. Нашата страна обективно и неизбежно ще се окаже в самия център на тази борба. Борба, която ще става все по-ожесточена според увеличаването на крайно опасния вече днес спад на "демографското налягане" - обезлюдяването на Русия на фона на продължаващия ускорен ръст на населението на нашите близки и далечни съседки.

За да съхрани международните си позиции, природните и екологичните си ресурси, своя контрол над тях, от една страна, тези ресурси е необходимо да бъдат влагани в интеграционни проекти, на тяхна основа да се формира система за регионални и глобални алианси на руското влияние и доминиране. Именно затова наред с енергийната стратегия, която ние днес вече реализираме, не по-малко значение имат и такива, например, системни инициативи, като проекта за прехвърляне на част от теченията на сибирските реки на юг, в региона на Централна Азия.

Едновременно с това, тъй като Русия има най-

съществените в света землени ресурси, запаси от продуктивна паша, то развитието на страната в пълния смисъл на думата зависи от нашата способност правилно да се разпореждаме и да усвояваме "златния земеделски фонд". Ролята на селското стопанство, селското усвояване на територия, пълноценното развитие на живота на село е ключова стратегия за бъдещето на Русия през XXI век.

Тук Русия трябва да осъзнае и да реши две ключови задачи. Първо, по всякакъв начин и масирано да поддържа с различни мерки за държавна поддръжка реструктурирането на селското стопанство, аграрния сектор на икономиката, идването в селското стопанство на бизнеса и частните инвестиции. Това означава да се създадат ефективно земеделие, ефективна собственост върху земята, да се върне земята на собственика.

Заедно с това е необходимо да се реши наистина фундаменталният социологически проблем - да се осигури връщането на хората на село. Съхраняването на необходимото ниво на селска колонизация на територията на Русия, недопускането на хипертрофиран ръст на градовете - това е крайно важна задача за днешна Русия. Трябва да се осигурят пълноценни възможности за самореализация на човека, ако той живее на село. При това, още веднъж ще подчертая, за самореализацията не само в аграрното производство, но и във всички други сфери. При това дезурбанизацията, изравняването на града и на селото, модернизацията на селската инфраструктура, строителството в Русия на нови селища и малки градове ще станат най-важният инструмент за демографски ръст, повишаване на раждаемостта и продължителност на живота на населението.

Затова днес е крайно необходимо да се разшири и допълни националният проект "Селско стопанство" с пълноценна програма за връщане на руското село към живот. Необходими са съвременно жилищно строителство на село, развитие на пътната мрежа, газификация, създаване на принципно ново качество на образование и здравеопазване на село,

развитие на търговията, сферата на културата. В съвременното информационно общество решаващо значение има и развитието на връзките, създаването на ново информационно пространство на селския живот. Информацията и електронните комуникации са тези "ключета", благодарение на които могат да изчезнат много проблеми и неудобства на селския живот, може да се повиши неговата привлекателност например за селската младеж, че и за гражданите.

Говорейки днес, и то с право, за "запазването на народа" като главен национален приоритет, е необходимо да се направи особен акцент върху това, че по силата на стоящите пред страната демографски предизвикателства Русия просто не може да си позволи да се пропиява, да погребва младите и трудоспособните. Всяка година Русия губи до 40 хиляди живота в автокатастрофи. Още не по-малко от 50 хиляди живота - непосредствено при алкохолно опиянение, макар че тук не се отчитат загубите от съпътстващите алкохолизма заболявания, което повишава оценката няколко пъти. Още до 100 хиляди живота в година си отиват в наркомански делириум и свързаните с него последствия. Това означава, че в близките пет години Русия може да изгуби само заради това безумие до един милион свои граждани. Очевидно е, че твърдите и ясни програми за намаляване на загубите на населението заради подобни явления трябва да станат абсолютен приоритет за властта и водещ критерий за оценката на нейната ефективност.

Приоритет за Русия става разработването и реализацията на целева национална програма за връщането в родината на интелектуалния, научния, постиндустриалния потенциал на нацията. "Изтичането на мозъци" има много негативни черти, но има и позитивни. Една от тях е, че тези хора през последните години не само са останали в науката, но и съществено са напреднали в своите изследвания, в професията, в интеграцията в глобалната наука и икономика, в разбирането на закономерностите, тенденциите и потребностите на развитието на света. Това е неоеценим

опит, който е необходим на нашата страна, на реформата на нашето образование, на нашата наука, на модернизацията на нашата икономика, в края на краищата - на нашето гържавно управление.

Нуждите на гържавата от връщане на руските специалисти изследователи ще достигнат целта си само при условие, че се стимулира от гържавата иновационната икономика, че се формира именно от гържавата пълноценен "пакет" приоритетни и пробивни за Русия научно-приложни направления на изследванията, а след това - активно внедряване на резултатите от тези научноизследователски и опитно-конструкторски работи (НИОКР) в гържавното управление и производствените процеси.

При това руската наука, притежаваща колосален опит, се намира в днешно време, меко казано, в не най-добро състояние. Делът на разходите за НИОКР в Русия е около 1% от БВП, докато в Германия, САЩ и Япония - от 2,6 до 2,8%. Даже широко разрекламираното в СМИ отделение на 4,8 милиарда долара за финансиране на федералната целева програма за развитие на научно-технологичния комплекс не издържа международно сравнение: компанията "Дженерал моторс" заяви през 2006 година, че се кани да вложи в разработването на иновационни технологии 15 милиарда долара в течение на близките 5 години.

Свършено очевидно е, че руската наука се нуждае от значително повишаване на финансирането, и това е задача именно на гържавата. Държавата трябва да поставя пред научната общественост конкретни иновационни задачи, финансирайки в достатъчен обем най-перспективните изследвания и разработки. Съпровождайки това със създаването на различни венчърни фондове, технопаркове, свободни икономически зони и привличайки по този начин в науката също и бизнеса, ние ще можем да направим качествен скок в развитието на собствения научно-технически комплекс, като се опираме на редица приоритетни направления.

Сред тези направления са - първо, търсенето на

нови технологии за използване на енергийния потенциал на невъзобновяемите природни ресурси. Русия може да претендира за статут на "енергийна свръхдържава" само ако поставя пред себе си дългосрочни задачи за повишаване на екологичната и производителната ефективност на традиционните методи за добиване и преработка на полезни изкопаеми. За разработването на технологии за усвояване на нетрадиционни (неизползващи се днес като източници на енергия) "мръсни нефтогазоносни ресурси". За разработването на технологии на производство на енергия на основата на биологични и органични видове гориво. Ядрената енергетика също така трябва да остане един от главните приоритети на енергийната политика на държавата, още повече че тук Русия има стратегически конкурентни предимства: ресурсна база и немалък внедрителски и експлоатационен опит.

През 70-те години на миналия век вече имаше "енергийна революция" и нищо не застрахова Русия от повторното проявяване на този научен феномен, още повече че сега от него са обективно заинтересувани почти всички водещи световни икономики. Именно затова за Русия е важно да застане начело на този научно-иновационен процес, като управлява технологичните изменения за свое благо.

Втора ключова област за научния прогрес са биотехнологиите. Вече е признато, че XXI век ще бъде век на реванша на биологията над физиката. Внедряването на биотехнологични разработки ще позволи не само да се повиши конкурентоспособността на руската икономика, но и да се реши целият пласт от социални проблеми.

Например въпросите на демографията не трябва да се решават без кардинално повишаване на здравето, продължителността и качеството на живот на гражданите на Русия. И ние сме длъжни да разбираме, че развитието на отечествените биотехнологии, основаната на това "индустрия на здравето" на Русия - това е най-главното направление на структурната реорганизация на руската икономика, нейното съответствие на изискванията на XXI век, на задачите

на постиндустриалния свят. Съществено е също така внедряването на биотехнологиите, екологичните технологии в ръководенето на селското стопанство. Това ще позволи да се формира клас от нови фермери, да се повиши нивото на осигуряване на националната продоволствена безопасност, да се увеличи експортният потенциал на екологично чистите продукти.

Още един очевиден приоритет за Русия са космическите технологии, използването на съхраняващите се конкурентни предимства на руската фундаментална наука за целите на продължаване усвояването на космическото пространство.

Очевидно е, че отбранителната способност на страната в много отношения ще зависи именно от интензивното развитие на високотехнологичните космически проекти с двойно предназначение, като се отчита разширяващият се обхват на американската система за противоракетна отбрана (ПРО) и активното проникване в космоса на Китай и Индия. Има смисъл да се отдели внимание и на развитието на космическата енергетика, добива на полезни изкопаеми, изнасянето в космоса на редица производства. Такива производства само днес ни се струват в много отношения научно-фантастични, докато към средата на столетието те ще бъдат повседневна реалност.

* * *

За тези, които прочетоха тази книга докрай, към думите на благодарност и признателност искам да добавя: сред вас, уважаеми читатели, ще се намерят и мои единомишленици, и критици. Но аз съм радостен да се сдобия и със съратници, и с опоненти. Защото смятам, че главна и обща за всички нас задача е да започнат сериозно да се обсъждат поставените въпроси, да се започне да се действа.

Плод на тези дискусии трябва да стане Доктрината за развитие на Русия в глобалния свят, а степента на съответствие на държавната политика на целите и задачите на последната е един от главните критерии за ефективност на системата на държавната власт и управление.

В историята на Русия през XX век има две дати, които са главни за величието и единството на нацията. Това са Великата победа на 9 май 1945 година. И станалият символ на триумфалния прогрес на човешката цивилизация полет на Гагарин на 12 април 1961 година. Това е и нашата обща национална идея. Способност и готовност да се отстоява своята свобода и независимост. Способност и готовност към преодоляване на нови хоризонти в развитието на своята страна и цялото човечество.

Какви важни моменти и дати ще станат за нас главни през XXI век, ние засега точно не знаем. В този смисъл проектът "Русия 2050", за който ви говорих в тази книга, е само един общ ориентир.

Но това не променя същността на нещата. Русия трябва ясно да осъзнае своите задачи в съвременния свят и самата тя да се превърне в тези изменения, които иска да види. В тази сила, която ще може да въплъти в реалността тези изменения и да намери себе си в бъдещето на цялото човечество.

**РУСИЯ 2050
В СИСТЕМАТА НА ГЛОБАЛНИЯ
КАПИТАЛИЗЪМ:
за нашите задачи
в съвременния свят**

Юрий Лужков

Първо издание

Отговорен редактор Светлана Шаренкова

Превод Даниел Костадинов

Корица дизайн Бони Немски

Коректор Добромира Манева

Компютърен дизайн Светла Костова

Печатница Университетско издателство с печатница

«Св. Климент Охридски»

Книгата се издава със спомоществователството на:

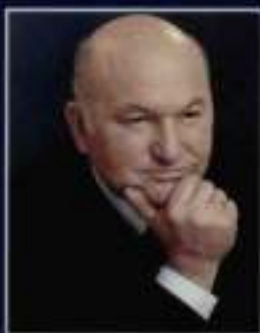
Главболгарстрой
АД

Централна
Кооперативна
Банка

ET РИТЪМ-4-ТБ

... Крайно необходимо е да разберем какъв е днес светът и накъде върви. Да определим какво място Русия заема сега и какво място иска да заема в близките десетилетия. Да уточним дългосрочните основи на нашата национална социално-икономическа политика. Да се научим ефективно да влияем на глобалната политика и тенденции...

... Способността ясно и точно да изградим подобен "алгоритъм на бъдещето" на Русия е залог за ефективността на външнополитическата стратегия и на вътрешната социално-икономическа политика...

Юрий Лужков